

Драгин Исин

ЗЕМЉА С НАДИМКОМ

АУТОРСКО ИЗДАЊЕ

ДРАГИЋ ИЛИЋ

ЗЕМЉА С НАДИМКОМ

Крушевац, 2015.

Мирјани, Мини и Симеону

SIR(Б)

Ни сам не зна колико је у праву. Знамо се годинама, али он је ипак странац за мене. Упознали смо се на послу, кад дођох у његову земљу да радим. Овде ми је најбољи пријатељ. „Ти долазиш из земље с надимком, упамти то”, био је категоричан вечерас. Изашли смо до паба у нашем крају на пиво и ћаскали. Не знам ко је од нас двојице први поменуо имиц земље у којој сам рођен у савременом свету. Медији су учинили своје. Две деценије је овде стварана лоша слика о мојој земљи. И то је сада, као што је Стив лепо приметио, њен надимак овде. После смо прешли на спортске теме. Увек причамо о фудбалу. Овог пута нисмо причали о новом шефу. Значи да смо га „надиграли”, како би Стив крстио наше превазилажење стресова с посла.

А онда смо се вратили оном његовом *земља с надимком*. „То вам је комплимент, sir”, насмејао се. Кад је видео колико ми је нејасан, наручио је још једно пиво. Правио је, како је знао да каже, „интермецо усред интелектуалног шарма”. А онда је појаснио: „Човек је, заправо, *земља с надимком*”. Онда смо причали како у савременом свету човек све више јесте *земља без надимка*. „Тело и само тело”, наставио је Стив, „без душе, шарма, једном речју *надимка*”. Седели смо после још дуго. Причали о свему и свачему, ту смо ненадмашни, ваљда се због тога и тако дуго дружимо. На растанку ми рече:

„Sir, властито име је само биологија. Кум те не зна, а даје ти име. Надимак је, већ, нешто друго. Чиста онтологија.”

И, ево мене где ноћас мислим на претке.

Курђел – далеки предак звао се Мијајло. Деда ми је о њему причао да је био ађутант српског вожда у некој давној буни.

Курђела се звала Миа. Млада је умрла.

Наврдеда је Милан. Обавештајни официр је био.

Наврбаба Ержика. Новинарка.

Чукундеда Драги. Новинар.

Чукунбаба Мила. Новинарка. Нису имали деце, али је о њима и њиховим оцима и праоцима остало највише прича у мојој кући (пред рат смо живели у Тителу док се не преселисмо у Београд) иако су нам они, заправо, преци по побочној линији лозе Поповића из Врбнице. По правој линији порекло није ни спомињано, па те претке нажалост и не знам!

Парадеда Душан. Он је презиме Поповић променио у Попов. Од Ержике наследио Миланове обавештајне сараднике и њихове потомке. Троструки шпијун: радио за Британце, Немце и Краљевину Југославију. У Португалији се 1941. године упознао са Јаном Флемингом, који је десет година касније његов лик уградио у јунака за филм *Тајни агент 007*. Учествовао у организовању потписивања Уговора о Европској заједници за угаљ и челик (Париски уговор), која је 1957. прерасла у

Европску економску заједницу, а 1993. у
Европску унију!

Парабаба Жаклина. Францускиња.

Деда Дејан – Дин. Сликари живе у
Александрији.

Баба Неда. Балерина.

Отац Мијајло – доби име по моме курђелу.
Песник.

Мајка Смиља. Преводаца.

Чини ми се кад будем заспао да ће ми свако
од њих имати да прича о надимцима које су
знали из старог краја.

Биће то леп сан на језику *земље с*
надимком..

БЕЛАВА

Пред рат је све било другачије. Она је била ту. Састајали смо се овде, на почетку потока Ђурђелак. Било је то наше место. Једном је сишла у воду, босонога. Била је рана јесен. Позвала ме је. Обувен сам јој се придружио. Загрлила ме је, и пољубила. Био је то мој први пољубац, и њен.

– Погледај – рекла је – Ти си Стружњак, а ја Риљевинац – показала је на њих, притоке, поточиће који овде, у подножју велике планине, граде наше место – Ђурђелак.

Тако је и било. Дошао је рат. Она је неуморно риљала – радила земљу са својим родитељима. Била је Риљевинац. Ја сам морао сваки дан да стругнем – променим своје место хајдуковања. Једном су ме Немци затекли у родној кући. И док су они у дворишту опкољавали кућу нудећи ми смрт, ја сам ископао себи раку у пепелу угаслог огњишта наше старе оцаклије. Гроб сам спремио ту где сам имао најлепше тренутке у раном детињству: дуге зимске ноћи, пуцкетање ватре и мирис буковине док на дворишту падају крупне пахуље. „Само да их буде што више до ујутру”, молио сам се. Легао сам у своје гробно место, прекрио се пепелом тако да сламчица из мојих уста извири по ваздух, пре него што су Немци хрупили у оцаклију. „Само да нестану”, молио сам се у пепелу огњишта дишући на сламку. Други пут сам стругнуо иза куће и сакрио се у нашем бунару. Потера је овај пут имала

и пса трагача, који је лајао на бунар. Прибио сам се уз камени зид, спустио се на дно бунара који је то лето имао два метра воде, и опет дисао на сламку.

Сад кад овде седим, у ноћи, крај Ђурђелака и чекам да одем на њену свадбу, имам утисак да опет дишем на сламку.

+++

Тихомир Милутиновић Белава из села Купци, крај Крушевца, хајдуковао је све до 1946. године. Учесник је Другог топличког устанка, који је у овом делу света вођен против нациста и комуниста. Прве послератне јесени убио је на сеоској свадби младожењу, кума и старојка. Његова сламка је престала да прима ваздух следећег пролећа, некако око Ђурђевдана.

МИЛЕ БРИЦА

Боље да сам остао у селу. Сад видим колико сам погрешно. Човек се ионако с годинама враћа природи, жели свој мир. А шта сам ја добио? Чланак у *Политици*! О мом немиру пишу новине ! А имао сам све. Деду који ме је као дечака свуда водио са собом. Лети би жирили свиње по планини. Наша колиба, како ми је деда приповедао, иако је била боса, имала је сламни шешир и одећу од шаренолистог јавора. У њој сам, лежећи крај деде, чуо најлепше приче . Овде сам имао и своје прво стадо оваца од глине. Деда ми је ископао глину из оближње јаруге и показао вајарство. Био је необично вешт. Имао је дуге прсте. Од глине је вајао све.

– Голубићу – тако ме је звао – кажи жељу – рекао би у нашој колиби.

– Ждребе – пожелео бих.

И то је било довољно да гледам како се глина ждреби у његовим прстима.

Ту јесен кад смо на вашару продали свиње, деда ми је купио ждребе.

Али ја сам се школовао. Завршио сам пет разреда гимназије и курс Бранине академије у Београду. Био сам неко време банкарски чиновник у Смедереву. Кад сам отпуштен из службе, тражећи посао, дођох овде, у Крушевац. Није било службе, па прихватих да радим код берберина Милосављевића. Ту ми од помоћи бејаше дедино вајарство. Сад од косе обликујем, кажу, најбоље фризуре у

граду и сви ме зову: Брица. Управитељ основне школе у Паруновцу Божидар Михаиловић био је моја стална муштерија.

– Штета, Миле, што пропадаш. – рече ми про-шле године – Познајем неке утицајне људе, па ћу се побринути да добијеш службу.

Обрадовао ме је до неба.

– Миле, спреми документа. – каза кад дође сле-дећи пут на шишање – Замолио сам народног по-сланика Пешића да те протезира. Само он ових да-на иде у Београд. Него, треба да човеку даш 1000 динара за путне трошкове.

Обрадујем се још више. Нисам имао пара. Узај-мим се код другара 500 динара, замолим чика Бо-жидара, како сам га звао, да ме причека за остатак новца и предам му потребна документа.

После другог-трећег шишања усудих се да упи-там докле се стигло.

– Све је у реду – рече – Налазио сам се са Пе-шићем и заједно смо написали молбе Министар-ству унутрашњих дела и Министарству финансија.

Како је време пролазило радост ме је остав-љала. Замолим једног пријатеља да приупита наро-дног посланика могу ли чему да се надам.

– Мени тај случај уопште није познат –
рекне

он.

Други пријатељ, убрзо, донесе ми исти одговор од господина Милутина Пешића и сумњу да је Михаиловић задржао новац у своју корист.

– Заузећу се за младића само у том случају
ако овај одмах тужи суду управника школе –
поручио је посланик.

Нема више радости. Станем да бринем.

Уочи Свете Петке, ето ти Михаиловића на шишање:

– Шта брбљаш ти по вароши? – упита ме.
– Ти си своју каријеру завршио. Налазио сам се са Пе-шићем и разговарао с њим, али је он одбио да те протежира. Нашао сам утицајнијег човека, али сада ћу да му повучем документа, јер нећу више да ра-дим са балавцем. Ти си мени новац дао за банкет кад добијеш службу. Тужи ме само, па ће да ти оде глава као и ономе који те је подговорио да ме ту-жиш.

Оста ми само брига и брига.

Јуче ми дођоше на шишање и посланик и упра-витељ школе у пратњи господина Новице Алек-сића, школског надзорника.

Тражили су да испричам и како сам се зара-довао и како бринем, и како је било. Кад заврших, скочи посланик са столице, па се унесе управи-тељу школе у лице:

– Зликовче, подлаче! Зар да ми ти каљаш образ? Зликовац си ти и никтов кад си могао овог јадника да опљачкаш.

Управитељ школе рипи на ноге, извади револ-вер и испали два метка на посланика.

Порезник господин Славко Стојановић, који је чекао шишање, обавестио је полицију.

Новинар, потписао се *Б. И.*, објавио је данас, 1. новембра 1934, на седмој страни, у *Политици* чла-

нак *Пуцњава у крушевачкој берберници*, *Упрати-тељ основне школе пуцао је јуче на посланика г. Милутина Пешића и једног берберског помоћника*,

а после тога је хтео да изврши самоубиство. Ту је и посланикова фотографија, после једног шишања косе и фазонирања бркова код мене, Мила Брице.

ЛИНДЕ МИНДЕ

Ја сам, пре рата, завршио официрску школу у „Обилићеву”. Професори су нам били Руси, избе-глице. Били су то озбиљни људи. Али нису волели комунизам. Сад кад размислим, можда сам уинат њима, њиховом ауторитету, знању, недодирљиво-сти заволео комунизам. Мој школски друг и цимер у интернатској спаваоници био је члан Комуни-стичке партије. Он је погинуо за време рата. Данас је народни херој. Једна војна фабрика носи његово име. Али њега никада нисам ценио. Кад год ми је он проповедао правду, више сам желео неправду у којој смо живели. Сад кад боље размислим, није то пре рата, за време краља, ни било тако лоше. Истина, било је богаташа. Али ако ниси био љубоморан на њих, могао си мирно и лепо водити свој мали живот. Чак, ако си желео много више од онога у чему си рођен, могло ти се и ту посрећити. Један мој друг из детињства, дете са села, постао је милионер. Студирао је права у Београду. Ту се у њега загледала колегиница, кћерка једног од најбо-гатијих људи у земљи, а унука и праунука „трулих богаташа”, како смо их звали. И тако је тај мој дру-гар постао „трули мирација”, како је сам себе звао. Добро, ни ја ту нисам лоше прошао. Оженио сам најбогатију девојку из нашег села и од њеног мира-за купио плац, више од тридесет ари, на крај града. После рата, кад се вратих из војне мисије у Нема-

чкој овде сам озидао планску кућу, какву видех у једном месташцу крај Дрездена. Велико двориште уредих по узору на једно које видех, више се не сећам у ком немачком граду. Било је то време кад сам ја побијао кочиће у Лучанима за војну фаб-рику, како би у њу сместили постројења што их до-бисмо као ратну одштету од Немаца. Сећам се, си-ну сам из Немачке тад дотерао бицикл. Било је то онда код деце у граду више него чудо. „ Дај један круг, дај један круг”, сећам се, моле деца мог Вла-димира док трче за њим и бициклом. Само сам јед-ном био љут на сина . Видео сам га кад је застао, сишао са бицикла, и хитро га усправио на задњи точак, а онда понудио деци предњи точак, који се још окретао: „Ко ће први”? Дечаци су се отимали, ко ће први завртети подигнути точак. Био је то је-дан круг, њима тако недостижан. Владимир, име сам му дао по Лењину , је чврсто држао гувернар у рукама и исмевао оне који немају то што он само има у граду, после рата. После Лучана био сам директор Јавних предузећа у граду. Имао сам во-зача и службени ауто, који је користио и син кад се заситио бицикла . Успео сам да трајем на положају. Заобишле су ме све смене локалних функционера. Скијао сам „ велеслалом, без оборених капија”, како су говорили моји радници уз јутарњу кафу, кад су ме крстили Линде Минде. И на њих сам био једном љут, кад су ми сина прозвали Шприцер. Није их срамота. Водио сам их десет дана у Швајцарску и тамо сам морао да црвеним због њих пред газдом хотела у коме смо одсели.

Убацивали су наше пе-топарце уместо франака и испразнили хотелски аутомат за цигарете. Видео сам какви су то људи, сад, кад одох у пензију, нема их нигде. А знају да

се смеју Владимиру. Добро, он се није снашао
у животу. Волео је спорт, свирао саксофон,
најбоље

у граду, путовао по свету, развео се, па опет
женио, има једног сина... Сад њему моји
радници из „Бироа за пројектовање”, који су
постали успешни предузимачи и подижу
стамбено-пословне зграде у граду, дају један
круг да вози њихове луксузне аутомобиле, и
смеју се. Али није све изгубљено. Мој унук,
који расте уз маћеху, рече ми данас: „Деда,
поносим се тобом. И ја сам социјалиста!”

БУЛКА

Але, волим народ . Навикла сам с људима. То-лике године. Не могу само да седим у новој кући. Уосталом, она стара била је лепша. Ту су рођена моја деца. Успомене су велике остале у њој. А и шта јој је фалило? Але, била је једна од лепших кућа у нашој Циган-малој. И то разумем , сад је мог сина срамота да му мајка проси. И да има стару кућу . Сад, кад се обогатио. Почео је са продајом капа и шалова на фудбалским утакмицама . Али се није дао. Радио је паметно и сад има малу конфек-цију. Он све шије, и капе и шалове и дресове и заставе, а други купују од њега и продају по стади-онима Југославије , али и иностранства кад наши играју тамо. Прво ме је звао да идем код њега у Београд, да презимим. „Имам , мајка, парно греја-ње”, молио ме је да оставим кућу у којој сам га родила. Кад је видео да ја одавде не идем ни мртва, променио је план. Тог дана била је богомоља. Била сам у селу. Он је знао за то, јер сам га као дете во-дила у прошњу на тај дан. Док је био мали, отимао се да иде са мношћом и да носи крошњу. Народ га је заволео, и давао и леба и с леба. Он је лепо певао. Домаћин куће га попне на сточице, а он пева: „Је-сен се заљубила у село, а моја драга у мене”. Кад се замомчио, стаде да избегава народ. Видим ја, срамота га да проси. Бринула сам, од чега мисли он да живи. Стари су нам оставили име, сви нас знају у околним селима. Навилки су се на нас. Кад им не

одем на крсну славу у двориште, одем сутрадан
јер знам да ме све моје чека спремљено, и месо,
и јаја,

и сир, и пита, и леба...И док сам ја била у селу,
он је дотерао булдожер и порушио место где је
рођен. Имала сам шта да видим кад сам се
вратила кући. Остала само ледина! Онда је
озидао ову нову кућу, са парним грејањем.
Купио ми је и телевизор. Три пута годишње
дође из Београда и исто ме моли: „Мајка, немој
више да идеш у село”. Ја га лажем, да нећу. И
чим он замакне за кривину ја идем у народ.
„Булка, где си ти?”, сви ме питају у селу.
Примају ме никад боље. Знају да ми је био син,
и да ми он брани да дођем код њих. Сетим се
свега, па с народом певам његову песму, на мој
начин: „Јесен се заљубила у село, а мој син
оставио мене”. Зна и син да га лажем, и секира
се. Али то је јаче од мене. Але, волим народ.

СТРИЦ

Нисам могао да ћутим. А свега сам се и нагледао. Нас гимназијалце, после рата, послаше на радну акцију. Увече, кад се изморимо од рада, а радило се онда тврдо, бригадир нам причају о Совјетији. „У Русији овце нису као ове наше. Њихове овце имају специјалне репове, који расту брзо. У репном делу свака овца носи меса и вуне колко је тешка, и више. И чим им нарасту репови управник колхоза нареди њихову сечу. Тако сваки месец Руси добијају овчетину и вуну, у изобиљу. А парадајз тек што имају. Он ти расте као наш багрем.” Нисам издржао, питао сам, то вече, колико Совјетски Савез има република? Бригадир је ћутао. Окренуо сам се ка акцијашима и рекао им одговор, уз коментар: „И то ће им доћи главе”. Одмах су почели да ме кажњавају. После неколико година пуче ми филм, реших да идем из Југо-славије. Више пута сам покушавао да илегално иза-ђем из земље. Нисам успео. Граничари су ме хва-тали, као дивљу звер, и слали у кавез. Био сам по многим затворима. Сад ме сеоска деца кад год за-дремам буде истим питањем: „Стриц, колико има сати”? Знају да сам губећи време по затворима, а часовник нисам имао, инстинктивно научио да мер-им време. Увек знам, без сата, тачно време. Тако и данас мерим време, колико ми је још остало до изласка из „проширеног затвора”, како сам одавно почео да доживљавам Југославију. Кад је први

пасош стигао у нашу Станицу милиције, позвали су мене. „Стриц, добио си пасош број један код нас”, рекли су ми млади милицајци. „Стриц кад је хтео да иде из земље, ви нисте дали, сад кад му дајете, стриц никуд не иде.” Захвалио сам се и нисам узео пасош. Остао сам овде да мерим време, до изласка с робије.

ПОТКИВАЧЕВИЋА СНАЈА

Није ми било лако. Удали су ме у добру кућу, по њиховом мишљењу. Мајка се мало, додуше, противила очевом избору, али баба и деда су је још осудили због тога. „Знаш ли ти ко су Потки-вачевићи?“, билу су изричити свекар и свекрва. Тако сам оставила своје и дошла овде. Њега нисам ни знала. Ја сам била дете, имала сам седамнаест, а он, тек петнаест. Али тако је то онда било: млада треба да је старија од младожење да може да ради земљу и рађа. „Да трпи“, како би рекла моја мајка. Поткивачевића је била пуна кућа, кад су ме удали. Не могу да кажем, само су ме два пута тукли. Први пут девер, трећи дан кад дођох код њих у задружну кућу. Живела су тада ту три рођена брата са поро-дицама, мој Живота је био најмлађи. Били су живи и старци: свекар ми и свекрва, и баба Кица. „Ваља се тако, снајче“, рече ми пошто ми одалами шамар. „И мене су тако дочекали“, допуни га његова жена: „Такав је ред“. Био је то најтежи ударац у мом животу. А како и не би кад су они старином били поткивачи и ковачи. Имали су ручерде гвожђе да савију, коња да стегну и удаве. Отуда им и поро-дични надимак. Други пут ме истукла свекрва кад сам требала да се породим. И то се ваљало. „Ако дете ово преживи, ваља га чувати и кад се роди, биће радник и јунак“, завршила је свекрва свој пос’о и отишла. Оставила ме је да се пресавијам од болова. Они порођајни после су ми лако пали. То што смо се тада порађале у штали и није било тако

страшно као што то данас изгледа. Животиње све предосећају, знају и воле. Како су само лепо доче-кале мог Вељка. Најбоља крава је одмах престала да даје млеко. „Зна све, па чува за малог”, рекла је јетрвина стрина кад ме је породила . Више ме нису тукли, а претили јесу. После нису могли и да су хтели, јер је Вељко одрастао. Сад је он најјачи у Поткивачевићима. С њим нико не може да се мери. На вашару у Ђунису, пролетос, њему нико није мог’о да сломи руку. Љуби га мајка.

ЕВРОПЕЈАЦ

Ја сам подигао, пре рата, хотел „Европу” у сред града. Тад су ме прозвали Европејац. „Кад је подиг’о толики хотел да заклони Споменик косов-ским јунацима, срам га било, није ни мог’ о да га назове *Србија*”, замерили су ми кумови мог надим-ка, који су ме проглашавали масоном и анацио-налистом. Сећам се, први афиш сам штампао код Будимовића: „Нов најмодерније уређен хотел *Евро-па* у Крушевцу. Централно-парно грејање; топла и хладна вода у свим одајама . Четрдесет укусно намештених соба са топлим и хладном водом. Ку-патила. Првокласни ресторан са домаћом и стра-ном кујном . Хигијенски и модерно уређене дворане за биоскоп и забаве. Цене су у свему врло умерене

и одговарају општим и месним приликама. Гаража. Телефон број 6.” У то доба имао сам по градили-штима широм Југославије преко пет хиљада рад-ника. Наше су биле железничке пруге, мостови, а радили смо и тунеле. Да сам онда био паметан, па да станем на лопту. Могао сам с тим парама сад мирно да живим на Циришком језеру, к’о човек. А ја сам уложио у хотел, у свом гаду, који ми отеше после рата школски другови – комунисти. А и та Европа, где је сад да ми помогне. Нема је нигде. К’о да живим у Африци. Колико сам само пара дао европским осигуравајућим заводима. Ајде, рек’о, да осигурам посао, некретнине, живот. Агенти осигуравајућих друштава су се отимала о мене.

Била је ствар престижа ко ће имати полису с мојим потписом за ту годину . Лепо сам се осигур'о, сад видим. Помагао сам ја и комунисте. Глед'о сам да се и ту осигурам. Мада су им изглед, у краље-вини, да дођу на власт били никакви. Они нису давали полису кад су узимали. Ништа нисмо потписивали. Тако ми и после рата узеше све без потписа. Кад су ме приморали да дам налог за отварање сефа у једној швајцарској банци, тек су ми тад дали „полису”. Да је не узех, одмах би био мртав. Тако се осигурах за живот који сада водим. Моји радници су прешлих код њих, комуниста, и тако се осигурали. Градилишта ми пуна акцијаша, који осигуравају своје школарине и запослење. Чујем да ми крече хотел, јер га нисам одржавао у току рата . Било ме срамота, ту крај Споменика да поставим скеле и кречим , а народ бедује. Сви су добро прошли, осигурали се . Осим кумова. Зато и страхујем да одем у родни град. Нисам сигуран. Срећће ме неко од кумова и позвати по надимку: „Европејац”. Биће то довољно, да га опет притворе и пошаљу на сигурно место!

КЕНТ

Нисам хтео да се вратим кући. Из заробљеништва не хтедох ићи у ново. Зато сам из немачког логора одбио да идем у Титову Југославију. Онда је најлакше било отићи у Америку и Аустралију, али ја изабрах Енглеску, да сам ближе кући. Поред тога у проспекту којим се бившим логорашима нудио улазак у Британију обећан је и бесплатан курс енглеског језика. Тек, кад ступих у ту земљу објаснише ми шта сам потписао. Ситним словима, на мени тада недовољно познатом језику, писало је да је похађање бесплатног курса језика обавезно уз трогодишњи рад у неком од рудника. Теже ми је пала ова слобода у руднику од логора. Ни данас ми није јасно како сам све то издржао. После је, већ све било лакше. И живот, и рад, и странствовање, и бедовање у туђој земљи. Запослио сам се у фабрици чоколаде, овде у Бирмигему. Газда ме заволео и дао ми стипендију. Тако сам завршио све њихове школе и стекао два доктората. Али никада нисам хтео да оставим *Кедбори*, и оног ко ме је школовао. У пензију сам отишао као трећи човек у компанији, која се, у међувремену, расула свуда по свету, по-стала мултинационална. И данас овде сви знају ко је мистер Кент, како су ме прозвали јер сам много пушио. У Југославију нисам ишао. Заклео сам се док је Тито жив, нећу ићи. Нисам био ни на сахраанама кад ми помреше отац и мати. Данас,

хвала Богу, удајем кћерку. Касно смо је
добили. Школо-вала се дуго, зато је отегла са
удајом. Сад кад је

сватови чекају да изађе из Нове Лазарице и баци бидермајер, размишљај ко је за све крив? Знам да су то Енглези, као што свуда и причам. Издали су нас к' о малу љуту. Добро, крив је и Шваба, оку-пирао је земљу у којој сам рођен. Крив је и Броз, што је наставио окупацију. Крив је и велики свет, Лига народа и Уједињене нације, што нас није узео у заштиту. Криви смо и ми, јер смо љуто Богу згре-шили, пре рата и у току њега. Највише је крив овај лепи Енглез, школован, углађен и добростојећи, што ми заведе кћерку к'о малу љуту и сад постаде зет.

ИВАН КОСАНЧИЋ

Кад се само сетим тих дана кад је Косанчићев венац плакао. Полиција је блокирала Бранков мост. Студенти нису могли даље. Остали су на обали реке, и плакали. Сузавац је чинио своје. Била је то филмска сцена за нас с друге стране обале, на Косанчићевом венцу. Потрчали смо ка њима у Студентском протесту. Али и с наше стране реке ис-пречила се полиција . Одбили су нас од моста тако да смо стајати на брегу крај Споменика не-сврстанима, и плакали. Сузавац који су бацили на нас чинио је своје. А онда су нас засули нечим јачим . У једном тренутку сам пузећи одступао од наше реке плача. Није било ваздуха. Гушио сам се. Придигао ме је непознати младић, ни данас не знам ко је то био, и изнео са бојишта. У порти Саборне цркве, која се тада није закључавала, видали смо ране. Хватали ваздух. Или једном речју: молили се Богу да сузавци стану. Данас кад о свему размиш-љам, после толико времена, сузе ми ударе на очи. Плаче ми се за генерацијом, која је заустављена на обали и засута сузавцем. Добро, ми смо још у пуној снази. Живот је пред нама. Наша деца, тек студир-ају. Чак, и они што су нас засули сузавцем сад заступају наше идеје. Наравно и даље „врше вла-ст”, како воле да кажу. Тако је било ту ноћ, пред рат, на „мом

венцу” – девојка која ме је волела рек-ла ми је ту: „Иване, ово је твој венац, а од ноћас и мој”. После сам завршио факултет. Остао сам у

земљи. Оженио се. Постао отац. Радио за мале
паре. Примао војне позиве. Сахранио
родитеље. Кад боље размислим, остао сам на
истој обали, да трљам очи. А река је, сад
видим, чинила своје. Њен ток тек сада
примећујем, док сам стојим на нашем Брегу
несврстаних, загледан у реку.

СОГОРАТ

Пребрзо је то све испало. Док дланом о длан и све је било готово. Кад би човек имао, бар, трен да се спреми, било би му лакше. Овако, никад се не зна шта носи дан, а шта ноћ. Оно, јесте, мајка сањала неку ноћ пре тога свадбу. Причала ми је свој сан, уз јутарњу кафу, забринута. Али ја у та предсказања никад нисам нешто посебно веровао. „Вечити календар” нисам ни сачувао после бабине смрти. Неко ми га је затражио да га фотокопира и није га ни вратио. Не бих се могао сетити ко је, да ме убијеш. Додуше, од скоро сам почео да забор-ављам. Да сам се сетио на време шта је она рекла, пре неки дан, и боље размислио, можда до овога не би ни дошло. Помишљао сам и на то, да неће на добро изићи, али нисам се надао овоме. Човек се варка. Има поверење. Верује у боље. Да није тога, не бих ни могао живети овде. Откад знам за себе, ми имамо неку несташицу. Сећам се, кад сам био дете, како је мајка кувала „Дивку”, а звали су је и „Сурогат”, уместо кафе. Био сам баш мали, па сам ту текућину звао „Согорат”, па ме тако и прозваше. Наш је живот у тој Југославији, сад видим, и био сурогат. И моја женидба је била таква. Нисмо има-ли деце. Она је то тешко подносила. Прешло јој на живце. Водио сам је свуда по лекарима. Пила је ре-довно лекове. Али се све више жалила на своје страхове. Знала је да дрхти као прут у мојим ру-кама. Ту ноћ је сањала да се породила. Иашла из

болнице. Ја сам је сачекао са цвећем. Дете је
било

једро „к’о дулек”, како ми је препричавала сан. По-сле смо пили јутарњу кафу, смејали се сну и били срећни. „ Никад се не зна . Можда ће и бити деце код нас”, прошапутао сам јој на уво и пољубио је у врат. Онда сам изашао до пијаце. Тамо сам срео школског друга и с њим попио још једну кафу, уз јутарњу штампу. Али вест дана чекала ме код куће. Жену сам нашао обешену. Потрчао сам да јој врат, који сам љубио то јутро, ослободим од конопца. Пожелео сам да је и ово сурогат, али она није да-вала знаке живота.

МУРА

Ето, докле смо дошли. Реч је изгубила значај. А некад су људи пословали „на реч”. Новац се тако позајмљивао и враћао, окретао. „Дао сам реч ”, го-ворио ми је покојни деда, била је светиња . Тако смо преживели Турке , на часну реч. Па, и ја се се-ћам кад сам био дете да смо се клели: „Часна пио-нирска реч”. Соцреализам се хранио нашом тради-цијом . То тада нисмо ни знали. Живели смо на стари начин с новим идејама. Кад је идеологија почела гаснути, повукла је за собом и часну реч. Тако смо стигли доведе. Постали смо вербалисти. „Једно прича, друго ради, а треће ти мисли”, рек’ о би нар-од. Оно, знао сам ја за то и кад сам улазио у посао с њом. Још су ми људи лепо причали каква је њена фирма. Једном мом другару је и кожу одрала с ле-ђа. Није му остало ни за опанке. Али човек увек мисли о себи да је, баш, он посебан. Ја сам требао да будем изузетак. Да послујем са њом, и добро прођем. Сад видим колико сам био наиван. Требало је да ми неко каже кад сам започео онолику по-словно-стамбену зграду да зидам: „Пријатељу, не ради то, већ прави шталу ”. Какав сам коњ испао, сад бих имао где главу да склоним. Овако остадох на улици. Нашла ми је добре „кредитне линије”, како их је звала, те стигох доведе. Јурио сам за нов-цем као да сам на хиподрому. Што ми неко тад не отвори очи:

„Рага на трке не иде”. Убедила ме да се овде, у Словенији, боље послује. „Они су у Европ-

ској унији”, говорила је „ту је лова”. Кад смо бира-ли место за градњу , инсистирала је да буде крај ре-ке. „Европљани су романтични”, тврдила је „овде ће они радо живети, кад дођу с посла ”. Нисам ни знао да се река зове Мура. Била је ту и једна клупа. Мислио сам да сам ја изузетак и да само мени говори истину. Било је романтично. После је све ишло својим током. Зато се и осећам као Мура. Банкин новац је протекао мојим рачуном и завр-шио код њене грађевинске фирме. Станове нисам успео да продам, јер овде нико ништа не купује од нас. Ваљда се сећају, шта ли је, да смо им онда бојкотовали робу у нашим продавницама. Она се одселила негде у Швајцарску. Оставила ме је самог са хипотекама. Јутрос ми поштар донесе писмо. Није се потписала. Послато је из Швајцарске. Ума-ло опет не наседох на те три речи из писма: „Муро, волим те”.

ЦРНОГОРАЦ

Само да сутра положим и тај марксизам. Нема тежег испита на мом факултету. Професор је Црно-горац. Он је као омладинац завршио политичку школу у Кумровцу. Зна тај шта ради. Сад га бирају за декана. Летос сам у Боки чуо да код њих постоји једно пророчанство: „Кад свуда падне комунизам, сачекајте још педесет година па ће то исто бити и у Црној Гори.” И Римско царство је дуго испуштало душу. Кад човек боље размисли, и право је да се тоталитарци муче пред смрт. Лепо вели народна: „И Бог бира.” Ја нисам ни знао кад сам бирао факултет за њега. Тек, после сам чуо за Црногорца. „Имаш ли неку везу?”, питали су ме старији студенти кад су ме плашили с њим. Добро, бруцоша увек то и сачека на факултету. „Видећеш ти кад доћеш у трећи разред”, плашио ме је кад сам пошао у школу старији друг из детињства. Уосталом, сејање страха код нас је и традиција. Мада Црно-горац није тако изгледао. Први пут кад су ми га показали, нисам могао да верујем да је то тај човек. Његов опис који сам пре тога чуо одударао је од онога што сам имао пред собом. Тај човек је био исти Гића Четник. Тако смо у нашем селу звали човека који је био интелектуалац за време рата код Драже Михајловића. Он је волео да се хвали, чак и у то Титово доба, како је Чича обожавао његов војнички пасуљ. Имао је карактеристичан ход.

Кад га нико не би гледао, он се није ни контролисао, је-

дноставно је скакутао. Студенти су се клели да су на Калемегдану, једно вече, гледали нашег профе-сора како је поскакивао у ходу. Бива то код деце кад су задовољна са собом. Заиграју се, носи их машта, па тако и ходају – скакућу с ноге на ногу. Није реткост да тад маштају и да могу да лете, да се тркају са птицама. Тешко ономе ко не поверује у њихов свет, јер га не припуштају да се игра с њи-ма. Он им је досадан. Тако некако смо и ми студенти медицине досадни њему, а и он нама.

МЕЛЕЗАР

Тешко је све то разумети. Како живети даље? Прећи преко свега било би можда најбоље. Али то значи и прихватити све захтеве. И докле тако? Одувек сам ја попуштао. Тако ме Бог дао, да претрпим и носим. Мада , са годинама тај терет ми постаје све тежи. Сад и деца вичу за мнош: „Ме-лезар.” Знају и она да то нисам, али чули од стар-ијих па им се свидело да ме тако зову. Нисам имао ни осамнаест година кад сам се оженио. Она је била најлепша. Мени није сметало то што је дете из мешовитог брака. Мајка јој је била Циганка. Журио сам да предухитрим просце из града. Почели су били да долазе по њу . Нису чекали ни да се опу-нолети. Ови наши су је сви обожавали, али нису смели да загризу. Плашили су се шта ће им ко рећи ако је узму за жену. Отац јој није био Циганин. Он је давно одлучио да га води срце, а не село. Зато је и узео њену мајку кад су Чергари овуда пролазили. Од њега сам научио како се носи терет љубави у малој средини. Сви ти дају право на слободу из-бора, а уствари су диктатори. Негде сам читао да је и Анте Павелић био доктор правних наука. Кад су нам се родила деца, надимак је остао и њима. Сад смо сви у кући Мелезари. Ја сам се давно помирио с тим. Прихватио сам своју улогу. Кад хоћу нешто да кажем мештанима, увек се позовем на надимак: „Побратими,

Мелезар ће да попије још неку и оде, а ви ћете надрљати.” Знам ја да ће им њихова суро-

вост кад-тад доћи главе. Сад кад се у мог сина заљубила она, сви су устали на оружје. Најлепша је у селу, из најугледније куће, школовала се у граду, масаџика је, а нашла да се заљуби у Мелезара. То им никако не иде у главу. Пријатеља су ми довели до лудила. Прве године није хтео ни да чује да му мој син буде зет. Сад нема куд. Снајка ми је тру-дна. Али он још тера своје. Условио је мог сина да живи код њих, да буде мирација. Оно, јесте, они су најбогатији у селу. Коме ће толику имовину? Али и ми смо живи. Како прихватити тај захтев? Све се у мени помешало. И то како је све брзо прошло. И како ме је син слушао кад је био мали. И жеља да наша кућа има наследника. Мешавина свега у мени вапи: „Мелезару, не дај се.”

ПЕРТЛА

Небом, изнад наше куће, одувек су се укрштали авионски трагови. Те беле пертле на небеско-пла-вој равни волео сам да посматрам као дете. Небе-ска ткања бивала су најлепша у сутон. Гаснуле би пред мојим очима авионске пречице. А онда би до-летали нови авиони. Цаклили су се на сунцу и сејали за собом траг. Маштао сам како је лепо бити

у њима и летети. Био је то за мене неки далеки и недостижан свет. Као што ми је била далека поми-сао да ћу и ја једном напунити педесету годину, а што се и догоди ову јесен. Мој рођендански поклон требао је да буде и мој први авионски лет. Деца су ми купила карту. Знају да никад нисам летео. „Тата, бићемо ту у дворишту, кад ти будеш горе”, смејали су се мојој трем пред лет. Само ми је још ово требало, помислио сам. Слушао сам од старијих да човек чим напуни педесету годину, и један дан, све бива другачије. Деца су осетила шта ме мучи, па желе да ме охрабре. „За то горе има још времена”, одговорио сам „наши стари су сви били дуговечни”. Још је било шале пред лет. Седели смо

у кафеу на аеродрому и уживали у свему. Све ружне слике из прошлости одавно су биле потис-нуте, сећали смо се само оних лепих. „Ми нисмо били голубари, тата”, рекла су деца „па да сатима гледамо птичији лет. Ти си нас учио да гледамо у авионске беле пертле. Једно

време смо те и звали наша Пертла.” Онда је
дошло време да се раста-

немо. Испратили су ме до пасошке контроле и при-знали: „Био си у праву.” После гледања авионских путања ја сам децу учио да не одлете далеко од нашег дворишта, јер смо ми као породица снажно увезани осећањима. „Наше беле пертле, децо, ни-кад не заборавите.” И док су им другари стигли и до Новог Зеланда, моја деца су ме послушала. Остала су овде. Пасошка контрола је била рутинска, како би то рекли полицајци. У фри-шопу нисам ништа куповао. Попио сам још једну кафу, успут, у кафеу. Конобар је био љубазан. Показао ми је где је излаз за мој лет. Све се догодило на минут пред улазак у авион. Сећам се само тих белих пертли на небеско-плавој равни, а онда су угасла сва моја земаљска ткања. Срчани удар је био јак. Једва сам преживео. Сад одмарам од свега, у свом дворишту, и гледам горе у њих на небу.

ЛИПА

Волео сам ту липу. У пролеће би она, чим про-цвета пред нашом кућом, отварала својим ми-рисом прозор на мојој соби. Ех, блажени су били ти свети дани мог раног детињства. Тада нисам знао да су наши преци липу држали за свето дрво. Кад би сватови долазили по младу, своје барјаке су најрадије наслањали на липу. У старој Херцего-вини младенци би, пре зоре, три пута обишли око цркве држећи се за руке, док је кум више њих но-сио липову грану. И овде има липа. Тражим их кад ме стисне носталгија за родном земљом и забрине проток мојих година. У овде традиционално време за чај моји пријатељи знају који ја пијем, па ме та-ко од скора и зову. Од јуче је то сазнала и она. Реч је о познаници мојих пријатеља, која живи у Есек-су. Упознали су нас недавно. Код ње ме дирнула, на први поглед, њена невероватна сличност са мојом првом љубављу. Наравно, то јој никад нећу рећи. Али почео сам да јој причам све друго. Данас јој показах моју овдашњу липу. Седели смо на клу-пи, под њом, дуго. Није ми се то давно десило. Причала ми је о мајци. Детињству. Питала ме је кога имам код куће. Тада јој испричах да у мојој соби, свако пролеће, још прозор отвара мирис липе. У кревету крај њега спава једна девојчица. Драго ми је да је тако. До скора је у кући живела сама моја остарела мајка, са својим

бољкама – од којих јој је најтежа то што јој син
живи далеко. Успео

сам, недавно, да јој нађем геронтолошку домаћицу. Она је удовица, има једну кћерку. Прешли су да живе у нашој кући. Сад је све лакше. Плаћам јој само триста фунти, а брине ми о мајци и држи чи-сту кућу. Презадовољни су, јер је то код њих одли-чна месечна плата. А и наша кућа је још увек лепа, имају где да пристојно живе. „Волела бих да видим ту твоју липу из детињства”, рекла је. Онда сам јој причао о осталим светим местима из мог дечаштва, која бисмо могли да посетимо. Неким од њих се силно смејала. Приближила ми се. Имао сам утисак да њен парфем мирише на липе. „Било би лепо да у том кревету , крај прозора с липама, усни још једна девојчица”, закључила је.

ЈУНАК

Сад кад размишљаам о њима, изгледају ми не-стварно. Знам да су постојали и били моји. Али краду ми се мисли да више нису моји. Волели су ме безгранично. После свега од њих су ми остали ти њихови осмеси, гримасе, забринутости, љутње и слутње. Нису ме тукли. Сећам се, једном је мој де-да по оцу, носим његово име, спавао, на подне, тврдим сном. Ушуњао сам се у летњу кујницу, при-шао његовом кревету, кога је наследио од свога деде, и данас га имам, и из све снаге га ударио тр-ском по носу. Тај гнев на дедином лицу, разро-гачене очи, и бес посматрао сам из непосредне бли-зине. Оног тренутка кад је био спреман на освету, угледао је мене. „А, ти си!”, зачудио се . Онда се придигао на јастуку и стао да се повлачи из акције. „Где нађе тај буздован?”, упитао ме је. Чекао сам још секунду, а онда сам чуо његову узречицу, коју би радо користио док се играо са мном: „Јуначе.” Није боље прошао ни деда Миле, мајчин отац. Кад је једне године одлазио с наше крсне славе, чекало га је изненађење. Наравно, није он то одмах ни приметио. Кол’ ко је био попио, добро је успео и да се обује. Видео је, тек успут, кад су стали да му мр-зну прсти, јер зимски Свети Јован био је ту годину најхладнији од кад памте стари људи код нас. Да му није било бабе и њеног термоса- појаса с топлем водом кога је она зими носила да јој

чува крста, смрзли би му се прсти до куће. Деда
није морао да

врши истражне радње. Знао је да сам му ја плакнуо опанке у топлој води и оставио их тамо где се изуо кад је дошао на славу. Колико пута смо само нас двојица играли Трака-мице, а он би ми претио: „Е, сад ћу да те плакнем!” Најгоре је прошао ујак. По причању старих укућана: „Он се највише и воли.” Кад су ме родитељи оставили код њега и ујне, већ сам био поодрастао. Успео сам , уз највеће напрезање , да се укачим на највиши стог сена у двори-шту. Ујак је био у пуној снази. Имао је пуну шталу стоке и безброј пашњака. Сена је било у дворишту, да се нађе, за три године. Тражили су ме по свим барама у крају. Звали по пољима и јаругама. Претр-ажили сваку чкаљу у реци. А ја сам седео у свом трону, на врху стога. „Деца знају да буду цареви”, како би рек’о један мој пријатељ. Јавио сам им се, пред мрак. Морао сам. Уплашио сам се мрака и ви-сине – нисам знао сам да сиђем на земљу. Пред спавање ујак ми је причао чега се све он уплашио док ме је тражио, а тек ујна! Можда због тога сада кад стојим крај њихових гробова осећам још увек страх. Страх да ће и моји дани на земљи бити „пла-кнути”. Страх да ће ме, једног дана, деда-имењак дочекати: „А, ти си!”, а деда Миле и ујак, привидно намрштени, додати: „Јуначе.”

ЗЕЛЕНИ

Ко све није овде сек'о шуму. Пре двеста година усред моје земље биле су непрегледне старе шуме. По њима се звала и област из које ће изникнути устаници и створити савремену државу у којој живим. Тих шума више нема. Пораст становништва

у земљи условио је крчење забрана. Том послу се придружио и окупатор. У првом великом рату забран у нашем селу секли су сви радно способни мештани који нису били интернирани у неки од логора или послати на фронт. Тако су наши хра-стови завршили у окупаторским стругарама. Пре-живели су једино записи. Њих нико није смео сећи. Имао сам седам година, кад смо се после другог великог рата окупили крај сеоског записа. Тог дана је била сеоска слава – литија или крстоноше. Сви мушкарци из села били су ту. Мени је био први пут. Био је то мој улазак у свет одраслих. Чекао се сеоски прота. Али он не дође, јер га је власт, ту ноћ, ухапсила. Исте смо судбине били и ми. Милиција је била строга. Никада ми неће бити јасно како је мој теча могао бити такав. „Он је само радио свој пос'о”, била је неумољива моја тетка кад смо јој се после жалили на суровост њеног мужа. „За то он прима плату”, наставила је, „Шта мислите од чега бисмо ми преживели?”, одбрусила је. Теча је добро загледао и мене и оца, кад нас је спроводио у један сеоски подрум. Ту су нас држали затворене до пола

ноћи. „Други пут, памет у главу”, рекли су нам
кад

су нас гладне и жедне пустили да идемо кућама. Мислио сам да сам ово заборавио. Давно је то би-ло. Али кад ми јуче дође унук, из подсвести ми изрони ова слика мог првог робовања. Унук је апо-литичан. Од скоро је члан наших Зелених. Од ма-лена је волео природу и животиње. Није имао ни седам година кад је са мношвом радо ишао на пецање. Сад се он бори за наше шуме. Прича ми да је то ин

у Европи и свету. „А ми, шта ми чекамо?“, питао ме. Ноћас ме је пробудило унуково питање. Дуго нисам могао да заспим. Можда сам и крив што не остадох дуже у ропству. Лако сам се одрекао нашег записа, и ћутао о његовој судбини. Тајна милиција је послала свог дрвосечу. Његово шифровано име је у нашој, без храстова, голој земљи још непознато, јер нису отворена досијеа тајних служби. Он је посекао свети запис, пре него што нас „ослобо-дише“.

ЦРВЕНИ

Моји су сви били чланови Комунистичке пар-тије. Идеолошки је најдаље догурао мој отац, пре-давао је марксизам. Политички је најбоље стајао стриц, био је дугогодишњи председник Општинске конференције Социјалистичког савеза радног нар-ода Србије (ССРНС). Због тога су према мени сви били сервилни у граду. Док сам ишао у школу, мо-ји другови су гледали да буду примећени код мог оца и положи марксизам, који је тада био озбиљан предмет. После школовања сви су гледали да се приближе мом стрицу, како би добили какав-такав посао. А онда су дошле промене у мојој земљи. Они људи за које сам највише значао док су се школовали и тражили посао били су сада, одјед-ном, моји подсмевачи. Почели су да ме зову Црве-ни. Марксизам је укинут. Знали су да мој отац више неће предавати њиховој деци и рођацима. И да није било стрица, ко зна како бих прошао. Можда бих у нашој малој средини био нови Ђор-дано Бруно. Од ломаче нас је спасио стричев поли-тички инстинкт. Он, додуше, никад није ни био ко-муниста, већ функционер. Зато се тако добро и сна-шао. У ССРНС је упознао људе из свих сталежа. Општинска конференција бројала је 105 делегата. Месне конференције ССРНС давале су 60 делегата. Веће Месне заједнице делегирале су по два, а мање једног представника. Друштвено-

политичке орга-низације имале су 20 делегата.
Општински комитет

Савеза комуниста Србије (СКС) давао је 5, Опш-тинско Синдикално веће 5, Општински одбор Са-веза удружења бораца народно-ослободилачког рата (СУБНОР) 5 и Општинка конференција ССО 5 делегата. Друштвене организације, друштва и уд-ружења грађана имала су 22 делегата. По једног представника имали су: СРВНС, Црвени крст, СО-ФК-а, Савет за социјално васпитање и бригу о де-ци, Удружење пензионера, Народна техника, Паси-онерске организације, Удружење здравствених радника, Удружење инжињера и техничара пољо-привреде, Удружење машинских инжињера и тех-ничара, Удружење правника, Удружење еконо-миста, КП заједница, Покрет горана, Удружење православних свештеника, Удружење ловачких организација, Стрељачки савез и остала струковна удружења, а по два делегата давале су хуманитарне организације, друштвене организације и колек-тивни чланови ССО. Свог делегата имала је НИ-РИО „Победа”, и гарнизон ЈНА и Штаб терито-ријалне одбране и цивилне заштите. Ови људи да-нас су у свим партијама у моме граду. Ниједна од тих странака нема потребну већину да сама „врши власт” – како ту делатност од кад знам за себе зову

у мом родном месту. Зато најразноврсније поли-тичке коалиције владају општином. Е, ту је мој стриц незаменљиви модератор, као њихов стари председник. Мене и мог сина више нико не зове Црвени. Сви ћуте и чекају да виде даље шта ће бити. Знам да их мој отац није учио да такви буду. Предавао им је нешто сасвим друго. Стриц је још мање крив. Он им је

давао посао да не буду овакви. Од скоро ми моји кумови признају да су били Титови пионери и носили црвену мараму, око вра-

та, и то бесплатну. Сервилни су према мени као никад раније. Ваљда се и то учи с годинама. Не зову ме више Црвени. Сад сам за њих господин Вељко Петровић. На свему хвала стрицу, што ме запосли као директора у својој приватној банци, те ја одобравам најповољније кредите у граду.

ТРАПА

Негде сам читао колико хиљада, више од три, ако се добро сећам, мисли има човек у току једног дана. Какав је само то лет нематеријалности у нашој материји или телу! Ето, то је човек: с наличја су његове мисли у бестежинском стању, а с лица тело у земљиној тежи. Ја сам рано покушавао да летим. Замишљао сам да сам птица. Имао сам, чак, и своје јато. Моји другови из раног детињства пра-тили су ме у лету. Једном сам, био сам већ велики, користио очев кишобран као падобран. Срећом, вишња у нашем дворишту на коју сам се успео, била је млада. Сад кад се осврнем на те своје слав-не дане, закључујем: детињство је доба преваге на-ше нематеријалности. Добро, тада нам је и тело лагано као перце. Јуче сам летео својим успоме-нама из дечаштва. Имао сам изненадног госта. Био је то мој друг из раног детињства. Он одавно живи у Аустралији. Нисмо се видели годинама. Родни град је видео последњи пут пре дванаест година. Нисам могао да га препознам. Остале су само очи од њега. Све друго је туђе, па и језик. Он говори матерњи језик као што то чине странци на при-временом раду у нашем месту. Види се, лепо, да више не мисли на нашем језику. Али снови су му се сачували. Поверио ми је: „Сањам искључиво на нашем језику”. Он

је тражио да посетимо Миланов гроб. Тако смо
се нашли на старом градском гро-

бљу . Нисмо заборавили његово гробно место. Лако смо нашли ово острвце костију у великом архи-пелагу сада, већ, океаније, толико се проширило наше гробље, угашених живота. Крај њега су, овде, убрзо сахрањени његови родитељи. Мајка није ду-го издржала, придружила му се 1965. Сећам се и њене сахране. Милан је био другачији од нас двојице. Он је био најслабији члан наше „црне тројке”. Увек је давао разумне предлоге. Противио се сва-ком изазову који би носио и најмањи ризик. Чи-нило се као да овај стар-мали има, још, и да нас учи. То су знали и наши родитељи. „Кад пођу у школу, овај ће мали да их извуче”, говорили би. „Ови наши како су незрели, не би упамтили ни шта имају за домаћи рад”. Али све је испало другачије. Тог дана смо ми хтели да учимо њега. Мислили смо да ће му бити лепо, као што је нама. Желели смо да га ослободимо страха. Он је знао да плива, али у воду није скакао. А и кад је пливао, држао се обале. Смејали смо се његовој трапавости, па смо га тако и прозвали. Били смо сами на обали. Он је први пут ступио на нашу импровизовану скакао-ницу. Стајао је загладан у воду. Био је неодлучан. Двоумио се. Није имао храбрости да скочи. Напра-вио је корак уназад. Стао је да одступа са скакао-нице . Ми смо били ту, бодрили смо га иза његових леђа да скочи. Направио је још један корак уназад. Тада су наше руке кренуле, напред, ка њему. Гур-нули смо га у скок, који је родио његову смрт. Била је то наша трајна спознаја да лепршаве помисли могу, на крају, бити и тако црне.

ОСЛОБОДИОЦ

У позну јесен увек се тога сетим. Прошле је-сени све то ставих на папир. Морао сам. Било је то јаче од мене. Кад сам преговарао с Турцима био сам свима добар. А сад ме, иза леђа, поспрдно зову „Ослободиоц”, и смеју се. Тад нисам ни мислио на себе. Био сам млад, јак, пун снаге. Ушао сам у кру-шевачку тврђаву, била је позна јесен, свесно став-љајући главу у торбу. А знали су Турци да сам имао тајни састанак са Књазом у Крагујевцу. Мо-гли су ми одрубити главу кад ’оћеш! Па, они ме нису дали на суд, к’о сад ови моји! Не бих се ја ни прихватио свега тога да није митрополит Мелен-тије наредио: „Прими се, слушај Књаза”. То путо-вање у Крагујевца, код Књаза, нећу никад забор-авити, јер сам се смрз’о. Мени су увек ти рани мра-зеви најтеже падали. Док се не свикнем на зиму знам да дрхтим и у заветрини. Сећам се да сам јед-ном у манастиру Миљкову, нисам имао више од се-дам-осам година, прозебао до смрти. Калуђери, код којих сам се учио писмености, знали су да сам зимогрожљив. Али ја сам хтео да будем као они, да што пре уђем у свет одраслих. Остао сам у цркви до краја Свеноћног бденија, а мраз је учинио своје. Моји табани су, пред зору, извукли сву студ из ка-меног пода хладног манастира. Лечили су ме до пролећа. Тек кад сам се добро осунчао пред кућом, тада су моји

живели у Баточини, живуо сам. Додуше,
коначили смо у Каленићу, на путу за Кра-

гујевац. Заноћили смо у сеоској кући крај манастира. Ту смо се лепо згрејали, ту ноћ. Тада ми је и речено, шта ће се све збити. Била је у тој кући једна баба којој је читав крај долазио по савет. Она је имала дар пророштва. Нешто слично као Кара-ђорђе. Сећам се, био сам тад писар код моравског војводе Здравка, кад је Карађорђе ударио на Ниш. Зато и написах, јесенас, онако митрополији, у другом стиху, кад сам одговорао на тужбу, да се зна истина . „Дођоше Турци из Ниша на подворење господару. Видео сам уђоше под шатор. За мало време пробавише се. Какви је разговор не знам. Турке своим путем чесно испратише и безбедно у Ниш одоше. Трећи стих. Вожд крену преко Бугар-Мораве. Дођосмо у поље тешичко. Поигра свога коња по пољу и од коња говори: „Овде биће једна лепа завршена црква, а Ниш остаће нам здрав град наш.” Четврти стих. Те су речи из свети уста исхо-диле. Заиста, као што данас сведочим. Вожд пророчество што је прорекао све се совершило као код Свети Пророка у перва времена.” И шта ми је друго остало него да пишем, у стиховима, као у Библији. Историјски суд је увек постојао, постоји и посто-јаће. Жао ми је само што нећу присуствовати изри-цању пресуде . Ја се обраћам не овом нашем суду у митрополији, већ будућем суду историје. Зато и на-писах онако, у првом стиху, да виде они који буду ово читали за сто и двеста година какви смо били! Нека се зна , како сам 1808. године као петнаес-тогодишњак постао писар код војводе Здравка. Карађорђе је тражио устаничког писара кога би послао у Бугар-Мораву. Неки

Марко из Ацибего-вца и Милосав из Лапова
кажу за мене Карађорђу – да газда Петар који је
родом из Бугар-Мораве а

досељен у Баточину има дете, које се две године учило писати у манастиру Миљково. Родитељи су плакали и нису ме хтели дати, јер сам био мали за устанак:

„Одговори Вожд:

– Запиши то име да види писар Јанићије из Стр-агара.

Онда говори Вожд:

– Одма пођи код војводе Здравка да си писар јер ви сте од Бугар-Мораву.

Отац и мати плачу но не помаже код Кара-ђорђа молба и плач.”

Тако се онда слушао старији, а не као ово да-нас! Зато додах, у седмом стиху, нек читају, како сам слуш’о и Књаза:

„Позива књаз Милош 1832. године,
ноемврија

8. дана. Приђо књазу на поздрав. Пита:

– Где си се родија.

– У Ћунис.

– Од који си вамилија јављат.

Одговорим.

– Од добра си рода јавља
таине. Одговорим:

– Не могу да се примам Господару,
никако. Одговара Господин митрополит
Мелентије:

– Можеш, прими се, слушај

Књаза. Одговори Књаз:

– Послали смо Станоја вашег рођака из Рибаре и Илију Тршића из Кожетина како вас позову одма да будете код народа окупљеног.”

А слуш’о сам и гинуо највише за народ. Зато и то написах, сад кад вратише Књаза, да се зна шта је било те славне године 1832.:

„Ноемврија 22. дођо-ше позвати ме да идем у
Врбницу код народа. 1850

живи душа, но пушке велике имали у појасу свега 450 комата. Из Врбнице крену народ на Крушевац.

У село Лазарице дођоше Турци за бој 350 коња-ника. Изиђо код Турака умолити да се не бију неће на добро изићи. Ниједног није заболела глава, ниједна пушка није пукла, здраво и весело Турци изиђоше без никаквог зла но сас добро. Десет то-вара барута доне на мојег рачуна. Два товара у ве-сеље потрошено не за зло.” Тако су наоружани Турци, заувек, напустили Крушевац и одступили у Алексинац и Ниш, а град предали нама.

И после свега, јасно је к’о дан, баба је била пророк. „Кад све ослободиш, сине”, рекла је ту ноћ у Каленићу, „онда ће ти које си ослободио гледати да те апсе”. Све је погодила. Сад смеју у слободном граду да певају уз гусле сви, јер нема наоружаних Турака. Ал’ сви певају стару песму о пропасти Крушевца, кол’ко ’оћеш. А нас ослободиоце, који смо преговарали с Турцима да из града изађу, после четири века ропства, и не спомињу. Нисам мислио на себе, зато ми, ваљда, сад тако и враћају. На суд ме дају ови што на друге и не помишљају, а камо ли на суд историје! Ал’ нек се зна, написах све, јесенас, и заведоше ми у деловоднику Митрополије београдске, године 1858, и то, под бројем

ЋАЛЕ

Уживам. Пратим промене у мом лепом двори-шту, у сред града . Јесен је. Лишће је сваки дан друкчије. Покосио сам траву , осећа се њен мирис, и седим у лигештулу. Сад ће и кафа. Данас би тре-бало да завршим књигу коју читам. Волим ауто-биографије успешних људи. Ту проналазим инс-пирацију да овако живим. Ако читам причу или гледам филм о неком несрећнику, после ми није добро. Зато сам све то избацио из „исхране”, како моја жена зове такве садржаје. Ево, колико ми ових дана, док га читам, значи Милутин Миланковић. Он је био љубитељ бечке опере. Знао је човек да живи. Није довољно све то што су његови имали у Даљу, били су велепоседници, да би човек знао да живи. Ја учим сваког дана како треба живети! „Ста-ни на лопту”, говорио је мој покојни отац, „узми ваздух, разгледај терен, публику, смири игру.” И био је у праву. Да су моји познаници, којима су ро-дитељи оставили иметак као мени моји, знали за ово сад би их Бог видео. Али они не смирише игру. Препласирали су се. Ишли су из кредита у кредит,

и стигли довде. А ја нисам ништа ризиковао. Радио сам на ситно. Пекару коју сам наследио од предака држим чисту. Старе пећи, на дрва, сервисирам и никада их не бих мењао. Колико су моји месили пецива, толико их и ја месим. Али од њихових рецепата и квалитета не

одступам. Зато имам старе муштерије, и ред
пред пекаром, свако јутро. Мој је

посао да то чувам. Ови млади раде свој посао у пекари, а ја свој. Чувам породични посао и аманет, и не радим ништа друго. Знају за то и муштерије, па ме цене. „Он зна што живи”, сад причају по граду ови млади што воле да живе, а у мени виде своју икону. Чујем, зову ме Ћале. Ево, кафе.

ЏОМБА

Ја им се, онда, нисам дао. Било је то лудо време. „Војска мора да се служи”, понављали су сви. „Ко не служи војску, тај није човек”, тврдили су ради-кали. Они умеренији сматрали су милитарну оба-везу школом живота. „ Нека нек’ виде мало како је”, говорили су. И тако се дете слало у Словенију, Хрватску, Босну... Ја сам имао оваку рачуницу, моји су доста крварили гаће . Прадеду су у војсци закачили балкански и први велики рат. Он осам година није скид’о војничке цокуле. Препешачио је Балканско полуострво уздуж и попреко. Стиг’о је и до Северне Африке, на лечење. Деда није ништа боље прош’о у другом великом рату, и после њега. Ко год би дош’о у село наоружан, тај је мобилис’о

и скупљ’о људе, па их водио за собом. Само у Љотићевцима што није био, јер тај дан кад су они збрали регруте, деда је био у планини за дрва. Најгоре је прош’о пред крај рата. Тад је тешко рањен на Сремском фронту. Е, тај ме је деда и научио да не служим војску. „Доста смо ми били прашинари и гуштери”, био је категоричан. Отац је био разочаран кад сам се вратио из војске, после 34 дана. Крио ме је у граду код пријатеља, само да ме сељаци не виде код куће. Тек, сам се на крају војног рока појавио у родном селу. И тако се то лепо завршило. Није ми било тешко кад седим, пред продавницом, са сељацима да их пратим у

причама из војске. Свак' прича како је лепо у
про-

ш'о у ЈНА, па и ја. Био сам довољно гуштер да
имам причу. И све би било у реду да не дође
рат. Тад свима стигоше позиви. „Куд ћу сад?“,
уплаших се. Прјатељи из града код којих сам се
онда скрив'о дођоше код нас да им вратимо
радника . Сетим се једног далеког рођака, па
код њега. Он ме срећом прими. Тако отидох у
Швајцарску . Рат је код нас дуго трај'о. Радио
сам и зарадио. Лепо сам про-ш'о. Од
Швајцараца научих да сваку паузу искор-
истим. Они тако живе. Викенд, леп дан, ето и
мене на неком језеру . Тако сад живим и овде,
код куће. Шетам шумама и упознајем
географске одлике ро-дног краја . Ухватио сам
њихову превремену пен-зију, па је овде крцкам.
Хвала војно-лекарској ко-мисији што ме онда
ослободи војне обавезе, и то трајно. Иначе, сад
би и ја, ако би све преживео, као задња беда
слуш'о: „Војска не мора да се служи. Нек'
служи ко 'оће“. А овако сам са швајцарском
пензијом у мом селу Џомба!

ДОЦА

Ево, нас на Копаонику. Имао сам нови фото-апарат. Као да је јуче било. Ја сам изабрао ово ме-сто за фотографисање, крај жичаре на „Малом је-зеру”. Види наша лица: осунчана, насмејана . За-молио сам једног учитеља скијања, Ваљевац с бео-градским говором, сећам се, да нас фотографише. Мој син је учио код њега. А ово је, већ Крф. Плажа „Агиос Георгиос”. Црвени песак. Стативе од трске и голићи за мали фудбал. Син ме дрибла плажом. Имао је петнаестак година. Фотографисала нас је задовољна мајка. Ево, какви смо били нас двоје на веридби. Деца. Гледамо у објектив фотоапарата и не знамо шта нас све чека. Ово је с матуре. Имали смо једну лептир машину. Фотограф је био стрпљив. Тако је на матурском таблоу, уз годиште наше генерације, сачувана успомена, на сваком од нас, на заједничку машину. Покојно детињство, ево и њега. Породична фотографија. Отац је повремено доводио фотографа у кућу. Тај симпатични човек, имао је младеж посред носа, увек је носио друга-чију капу. У младости је био клоун. Тако је и нас-тупао према нама, деци, строго професионално. Зато су нам то најлепше фотографије. Сви смо овде насмејани. Смешно ми је и сада, док гледам његову фотографију моје породице. Видим његово затвор-ено око како се отвара, јер је другим изоштрио објектив фотоапарата. Одједном

његове очи по-стају смешно разроке. Тако
почиње, пред нама теа-

тар његових најсмешнијих погледа. Обрве су овде подигнута позоришна завеса, а нос, издужен и пе-гав, станиште испицијента. „Птичица”, чујемо од њега, док се смејемо до суза. Завршено је још је-дно породично фотографисање. Е, ово је Лондон. Катедрала „Сент Паули”. Наша купола на њиховој најлепшој цркви. „Највеће признање империјалне силе нашој уметности”, кажем њој док ме фото-графише, пред катедралом. „Карлов мост” у јесен. Ослоњени смо на њега и смејемо се у објектив. Иза нас је Влтава с једном бродицом и опало лишће на „Малој страни”. Фотографише нас нашим апаратом љубазни туриста, младог азијатског лица с косим очима. Док се он намешта, слично фотографу из мог раног детињства, чујем њу да ми пришапну: „Доцо, волим те”. „Визита”, рече медицинска сес-тра и прену ме из гледања фотографија , које ми уп-лакана жена јуче донесе на одељење. Ево ме, по-ново ту где јесам. Први спрат Онколошког оде-љења наше болнице, соба 9.

ГЛИСТА

Нисам ја пре био овако дебео. Слабојешан ми је био и брат. Мајка је муку мучила с нама. Угађала нам је у исхрани, али никако није могла да нас под-гоји. „Добра је Вида домаћица, свака част”, говор-или су о њој у нашем малом месту „ ал’ деца су јој, брате, неухрањена. Онај старији је к’о костур, а млађи права глиста.” Тад нас овако и прозваше. Сад ми и унука зову, по мени, Љубе Глистин. И ко ће то да исправи! Тако је како је! Код мене се све преокренуло кад сам се уписао у куварску школу. Тад нико није ни хтео да буде кувар. Било је места кол’ко хоћеш. Пријемни се није ни полагао. Мене су одбили на лекарском прегледу, те не одох у ми-лицују. Куд ћу шта ћу, ајд’ у куваре . Било ме сра-мота, мало, на почетку. Нико у мојој фамилији није носио кецељу. Сви су имали опасаче, чизме, уни-форму. Из нашег малог места, по традицији, из-лазили су официри и милицајци. Није тачно да сам враћен с прегледа због недостатка килограма, као што се причало. Мени нису тад ни рекли неки ра-злог. Једноставно су ме одбили. Куварску школу сам лако изучио. Ишло ми је то. После сам радио по нашим најбољим хотелима . Кад је једном вла-дар био наш гост тол’ко му се свидео ручак, да ме је одмах узео себи на двор. Више нисам био Гли-ста. Свима је било јасно да ме имају звати по

влас-титом имену. Тако су ме и звали, кад год
им је не-

што устробало. А и ја сам у међувремену наниз'о киле, на мој кичмени стуб . Претер'о сам био сваку меру. У бању су ме слали на мршављење. Најтеже ми је падало то што нисам могао сам да се обујем. Некако сам, пред пензију, сиш'о испод сто два-десет кила, а даље ни макац. Све је покварио мој Љубе. Злојешан је к'о нико! Ја му све спремам, по дворском рецепту , ал' не вреди, неће да једе. Због њега нам се врати свима надимак.

САМАЦ

Тако је , на крају, испало. Нисам ни сањао да може и то бити. „Човек кад би знао шта ће да га снађе у току дана, не би ујутру ни устајао из кре-вета”, лепо је говорио мој деда. Али ја сам онда био млад, па нисам ни разумевао шта причају одрасли. Понекад су ми бивале те њихове мудрости и сме-шне. Имао сам утисак да сам нешто паметнији од њих, мојих старијих укућана. Сад видим колико сам погрешно. Негде сам, већ касно, кад су стали стари да одлазе Богу на истину, читао: „Човек кад је млад мисли да његови родитељи ништа не знају. Како стари, тако увиђа да и они нешто знају . А кад умру, зна да су били паметнији од њега.” Ту је моја највећа грешка. Нисам на време схватао све што треба. „Самац ћеш бити”, грдили су ме на време. Био сам незрео, а мислио сам да сам презрео. Тако сам и живео. Хтео сам, најпре, да проживим. Нисам желео да се рано везујем с неком женом. После сам хтео да обезбедим услове , па онда да стварам породицу. Трчао сам с једног на други „бизнис” и мис-лио да сам паметнији од старих, који су се млади женили и водили живот „ три на сат”. Е, онда сам се женио, више пута. Како је време пролазило имао сам све тање живце. Нисам трпео никог. Мислио сам да сам најпаметнији. На крају, сам испратио и мајку на градско

гробље . Празнина коју сам тада доживео, не
одваја се од мене. Све ми се вратило,

као бумеранг. Али ништа више не могу да попр-авим. То што сам био горд, груб према мојима , сад кад нису живи, најтеже ми је. Зашто, мало, не зас-тадох у свему што сам радио? Па да лепо седнем с њима, попијем кафу, поразговарам , и боље пос-лушам то што причају! Овако, сад сам је скувао сам.

КАБАДАХИЈА

Питао би их ја, шта би они сад били да није би-ло нас? Не би их примећивали ни укућани, а камо ли народ. Ми смо им оставили трон. А они то не цене. Увек је било тако, онај ко прави кућу , мучи се, зноји, тај је лако не продаје. Зна како је тешко било доћи до ње . Наследник друкчије размишља. Њему иде лакше све, па и продаја куће. Наводно, нас и даље поштују. Пензије нам дају на време. Кад неко од нас умре, пошаљу нам неког из општине и војну десетину за почасну паљбу. Понекад уплате и неки динар СУБНОР-у. И то је све. Један мали ју-трос, док смо пили кафу у странци, свратим ту понекад, прича мени о Сечи кнезова, дахијама и ка-бадахијама. Зна он како је то било! Вели: „Турци су , на молбу Ваљеваца, дозволили неком Манојлу из Кличевца да на колима дотера тело кнеза Алексе Ненадовића породици да га сахрани код цркве у Бранковини. А главу је „метно Фочић више себе на чардак, јануарија 23. предвече 1804. године”, пише прота Матија у *Мемоарима*. Али раја се нија дала уплашити. Ту се нашао неки Живан Јеротић из села Близоња да је украде „метне у недра, склопи гуњ око себе” и тако донесе породици. „Трећи дан оде-мо к цркви, поставимо страже около, гроб мога оца откопамо, главу на тело наместимо, као што је на живом била и онда опет закопамо”, записа први српски премијер прота Матија Ненадовић.

Ето, тако су радиле дахије и кабадахије”,
закључио је он

своје предавање. Срам га било. Сад ми он држи ча-сове из историје. Где је био кад смо је ми стварали? Зна ли он да сам ја радио све по наређењу. Знало се

и у револуцији ко коси, а ко воду носи. И нисам се штедео. Нама је било лакше да породицама пре-дамо тела. Али наредба је била таква. Морали смо да чекамо док се копају раке, па тек онда да извршимо наређење. Шта он мисли, да је човеку лако да гледа неког како сам себи копа раку. Пре бих је ја за њега ископао само да не стражарим с пушком крај њега. Зноји се, моли да предахне, тражи воду, стење, а ти чекај да завршиш пос'о. Лакше ти је да их за то време све стрељаш и лепо дозволиш да их породице носе кући. Ми смо још морали и мртвима да им дајемо стражу. Ноћу дођу рођаци, да траже свак свога члана, с фењерима, будацима и ашовима, па прекопавају раке до јутра. И, кол'ко сам им пута ја глед'о кроз прсте. Зажмурим на стражарском месту, а они нађу оца, брата, сестру, стрица, ујака, па ми буду захвални до неба. Један ми је стари домаћин, и он се звао Жи-ван Јеротић, руку пољубио кад је одлазио са Баг-дале. Било је то некако пред зору, сећам се, пао је на колена и хтео још и ноге да ми љуби. Нисам му то дозволио. Подигао сам га са земље из све снаге, као што је он који тренутак касније узео са земље мртваг сина у наручје, и испратио их. Стражу смо чували и од ових наших. Сећам се, један напаљени учитељ је извео гимназијалце, чланове СКОЈ-а, на Багдалу. И да их ја нисам разјурио они би, онако луди, урадили то што су намерачили. „Срам те би-ло”, издрао се на мене

напаљени учитељ, мислим да се звао Манојло,
кад су необављена посла бежа-ли, низ брдо ка
граду, пред мојим метком у цеви.

„Нас јуриш, а почасну стражу држиш тим попиша-ним издајничким гробовима”. После свега, пола ве-ка, нико није смео да зуцне против нас. Пошто-вали су људи нашу одлучност. Знали су да смо спр-емни да извршавамо наређења, како би очували „све тековине револуције ”, како су онда ови школованији од нас крстили ту нашу дужност. Питао би их ја, шта би они сад били да није било нас? Не би их примећивали ни укућани, а камо ли народ. Ми смо им оставили трон. А они то не цене.

+ + +

„Владина државна комисија за тајне гробнице до сада је пронашла више од 211 локација на који-ма су почињени злочини после 12. септембра 1944. године. Детаљно је истражено тридесетак, а две су ексхумиране. Именом и презименом пописано је више од 35.000 жртава револуционарног терора у Србији” (*Вечерње новости*, 14. октобар 2012, ст. 6).

ДОК

Овде сам месим хлеб, док причам преко скајпа. Три сата треба мојој мини-пекари да замеси и испе-че хлеб са разним зрневљем . На то сам се одлучио кад сам видео да се он овде нема где купити. Сар-ајево је имало пекара колико хоћеш. Она из нашег краја била је међу најбољим у граду. Држали су је Горанци, који су, уз њу, имали и посластичарницу. Ни тих колача нема овде. Нема ни тог одмора. Овде сам увек уморан, а тамо бих и после дежур-ства дочекао јутро свеж. Сећам се , као да је јуче било, ноћ је била мирна. Није било порођаја. Мајке

с бебама мирно су спавале. Успео сам, чак, мало и да дремнем. Расанио сам се и размишљао: колико има од кад сам овде гинеколог. Сетио сам се род-ног Мостара, моји су преци из Илића, студија, ле-карског почетка у Соколцу. После смо били седам година у Немачкој, тамо сам и специјализирао. Онда ме убила носталгија, нисам издржао. Кћерке још нису пошле у школу, кад смо се вратили у Мостар. После шест месеци рада у болници родног града, опет нисам издржао. „То није онај мој град”, рекао сам жени и преселио на Соколац. Опет смо били на почетку, тамо где смо се упознали, супруга и ја. После пет година добио сам посао у Сарајеву. Најлепше године сам оставио у овом граду. Купили смо стан у

Добрињи, имали викендицу, летовали на мору
и имали, чак, Зимске олимпијске игре. После

посла, тог јутра , свратио сам у пекару, по обичају, на врућ бурек с јогуртом и купио хлеб. Познаници су улазили у пекару и куповали пецива. „Добро јутро, Док”, поздрављали су ме. Причао сам, крат-ко, са свима њима. Било је то старо добро доба, пре скајпа. Свима сам овде ја порађао жене двадесет година. Био је то још један од доручака у, мислио сам, заувек мом граду. Изашао сам из пекаре, с хлебом под мишком, и дивио се лепом дану. Нисам журио кући. Била је то моја уобичајена јутарња шетња. Још нешто чега овде нема. Посао ми је био близу куће. Нисам морао ићи аутомобилом. „Забрањено је ићи овуда”, испречио се пред мене онижи непознат човек. Наставио сам даље , с хлебом у ру-кама . „Има снајпера” заповедио је за мном незна-нац. Хођао сам даље тим травнатим међупро-стором, који је одавно требао да буде срећен у парк. „Људи, овај је луд”, викао је мој чувар за мном . Завршавао сам свој ход по жици, био сам на крају „парка”, кад сам погођен у стомак. Тада је за мене почео рат. Опоравио сам се после месец дана. Армија БХ мобилисала ме је, одмах. Наставио сам посао у болници. Из Сарајева ми није било изласка. Тек, после две године ратног пакла успео сам да добијем из здравствених разлога, излазак, кроз чувени тунел, из града. Преко Загреба, Лондона, где сам затражио азил на путу за Сингапур, једини град где смо могли ићи без визе, Немачке, где нађосмо послитх за супругу, стигли смо у Вашингтон Ди Си. Имали смо срећу да добијемо визу. Био је то неки програм за мешовите бракове из Босне, који желе да се настане у Америци. Кћерке су

се удале, овде. Имам унучиће. Купио сам стан.
Зетови имају куће. Отишао сам у пензију. Сад

имам времена за себе. Причам преко скајпа.
Месим хлеб с мирисом и укусом , кога овде
нема, по реце-пту који је остао тамо, на ледини,
кад су ме крвавог однели у болницу.

СТРЕЛА

Био сам брз к' о стрела. Нисам осећао замор. Највише сам волео да трчим злаћаним житним по-љима. За мном је остајало полегло зрело класје , у мирису жита, и траг од трчања у њиви. Био је то наговештај жетве. Преда мном би прхнуле птице са својих гнездишта. На смрт преплашени фазани и јаребице кликтали би у ниском лету. Покушавао сам да их стигнем. А онда сам у највећој брзини ускакао у моју житну океанију покушавајући да њоме роним . Тако сам стизао до свог острвца, у сред житног архипелага, и дуго лежао у пшеници. Разгледао сам облаке, дивιο им се и пуштао машти на вољу. Најразличитије представе давао сам обла-цима , који су се смењивали пред мојим очима . Би-ло је ту портрета познаника , али и незнанаца. Гле-дао сам у вајање облака и био маштом тамо, на небу. А онда бих се као стрела стрмоглавио, ту где сам лежао, у сред житног поља. Замишљао сам да имам свој утврђени шанац. Скочио бих на ноге ла-гане, па спојио палчеве са кажипрстима и држао их на очима и осматрао таласање житног мора. Далеко на пучини уочавао бих кретање ратних бродова. Бивали су најпре сићушни, али су се неумољиво приближавали и постајали све моћнији. Угрожа-вали су моје царство. Пред њима су моје птице, које растерах, бежале још даље. Предосећале су скори крај. Знале су да више нема помоћи. „Тако је сваке године”, говорио

сам себи док сам их раз-гледао кроз двоглед
својих прстију. А онда сам по-

стајао још бржи. Потрчао бих и јурио право на њих. Била су то сада, већ, јата птица која сам по-дигао својим трчањем из жита. Наоружан том својом авијацијом трчао сам даље. Био сам као стрела

у житу. За мноштво је остајао не траг, већ, стрњица и покошено поље. Била је то моја борба прса у прса с комбајнима, који би остављали за собом траг покошеног жита, и велике цакове. Био сам брз к'о стре-ла. Одавно немам те лаке ноге. Брзе су ми само руке. Пред собом мирно гледам пшеницу у класју, како се њише на ветру. Моја стрела се одавно с неба стрмоглавила овде, у сред житног поља, где напорно радим да се прехраним. Уморан сам до кости. По цео дан на сунцу жањем, гутам прашину, знојим се, увезујем цакове. А комбајн газили ли га-зи мојим дечачким злаћаним житним пољима.

ШИПТАР

Љутим се и дан-данас кад ме неко ослови по надимку. Додуше, тако су звали и мог оца, а он се на то није обазирао. Можда је морао да трпи и не показује љутњу . Он је живео са Шиптарима. Тек, кад је завршио основну школу, доселили су се у Златаре. Деда је све знао. Зато је одлучио да се сели с Косова. И чим су ступили међу Србе, до-били су надимак. Деду нисам упамтио, али ми је баба причала . „ Он је, сине, умро због тог надимка”, говорила ми је кад сам поодрастао, саветујући ме да се не љутим кад ме сеоска деца надевају, на исти начин, и задевају. „*Ја, Шиптар!*” било је последње што је рек’о, кад је умро на мојим рукама”, завр-шила је баба своје сећање. Тако сам ја одрастао уз овај породични надимак. У раном детињству сеља-ци су ме звали: Шиптарче. Кључни доказ да смо то што село сматра да јесмо била је наша кућа пуна деце. Био сам најмлађи од седморо деце . Имао сам шест сестара. Сећам се, једном је дошао у село код бабе и деде дечак, мој вршњак, из Београда. Још нисмо били кренули у школу. Играли смо се по читав дан. Он је био јединац. Кад је сазнао од мене да имам шест сестара , ускликнуо је: „Твој отац к’о неки Шиптар.” Данас је он државни секретар. Слу-шам га скоро где говори, на државној телевизији, о белој куги. Напунио је четрдесету , а није се оже-нио. Деце нема. Али он је Србин, а ја

нисам . Љу-тим се много. Отац ми је умро
млад. Сад кад боље

размислим, можда се то он јео у себи. Сестре су се поудавале и отишле одавде, на север. Дођу, по-некад, да се згреју овде на југу, ту где су рођене, у топлијем крају. Зову и мене да се придружим њи-ховом сеобном јату. „Брацо, зар не видиш да наши нису довољно далеко избегли”, убеђују ме. Ја сам се заинатио и не мрдам одавде. „Код нас, на Запа-ду, не би те ни тако надевали надимком к’о овде”, упорне су. А ја се љутим и на њих и остајем овде. Има више мог имања један потес по имену Албанија . Кад сам највише љут, изађем ту, пушим и гле-дам у небо. „Само што није”, мислим се. Пре-бирам погледом кишне облаке. „Пашће”, храбрим се док лежим у својој њиви, и размишљаам о свему као ово сада, на испуцалој земљи која давно није видела добру кишу.

УЧА

Тако, нек уђе у *Дневник*, на крају рата, и то. Нек' се зна да смо с вером у Бога ослободили Бал-кан од Турака. А Он нам је у свему несебично по-магао. Да прочитам још једном за себе, а има ко ће сутра ово читати мом народу.

„Недеља, 11. август, Врање:

У вароши сам се нашао са господином Проти-ћем и калуђером Валеријаном – професором у Гим-назији. Били смо у хотелу *Врање*, где дођоше и се-доше за наш сто пуковник господин Миливоје Сто-јановић, командант Пука кнеза Лазара и др Руви-дић. Разговарали смо о рату, о вери код војника и официра, о утицају рата на побожност и веру. При-чао је пуковник, а и ми, о доживљајима за време рата и борбе. О духу цара Лазара који прати свој пук. Како је добро пролазио; о грому и другим слу-чајевима. Како су поједини, који су псовали, ги-нули итд.”

А помагао нам је, богами, и Свети Сава. Ево, како смо га ми српски војници испоштовали ове го-дине, у *Дневнику* све лепо пише. Добро је што сам био упоран да све запишем!

„Свети Сава, понедељак, 14. јануар 1913. го-дине, Мустафа Паша – Кади Кеј:

У пет сати ујутру стадоше кола пред кућом из којих изађе Илија и донесе карту од Пере и цедуљу од командира у којој вели за дивизијареву наредбу да господин Протић и ја

одемо у Кади Кеј до девет сати. Спремимо се,
попијемо чај и у пола шест

кренемо се на пут, те стигосмо на време . Пошто смо попили чај код господина Зарије дође наредба да се иде у цркву. У цркви је служио архимандрит Мирон, а за певницом су били: два свештеника, го-сподин Протић, неколико учитеља и богослова и господин Жабарац – глумац, мој ђак. У столовима су били господа Рашић и Зарија, два потпуковника, мајори, а у цркви, која је била пуна, сви професори и учитељи наше дивизије. Служба је тако одслу-жена какву ова црква никад није имала нити ће имати. Господин Протић певао је *Кол славен наш Господ в сиоње* (Колико је славан наш Господ у ва-сиони, сиону, као светиња), а на завршетку отпевао је хор химну Светом Сави *Ускликнимо с љубављу*. Из цркве одемо сви у гвоздену бараку, где је био постављен сто за све госте. Домаћин је био Пера, као најстарији. Били су гости и бугарски учитељ и свештеник из Кади Кеја. Пошто је прочитана моли-тва, пресечен славски колач и отпевана химна Све-том Сави *Ускликнимо*, настало је послужење, а за-тим је декламовао глумац Жабарац *Стражу*. Пе-вале су се разне песме: *Јадна Босно* и друге, а за-тим на молбу господина ђенерала и других го-сподин Пера отпева *Кол славен наш Господ в си-*

оње. После овога наста ручак: риба с мајонезом, супа, говедина с реном, паприкаш и печење, вино с киселом водом, леб и погача. За време ручка напио је врло лепу здравицу господин Рашић просвети и њиховим радницима, која је много урадила код ом-

ладине на буђењу и развијању свести за оваква де-ла која су осветила Косово и заблагодарио јој на ранијем послу и сарадњи. Одговорио је господин Протић и архимандрит Мирон.”

Ето, тако, све записах у *Дневник*. Нек' знају млађи како је било кад смо с вером у Бога истер-али Турке с Балкана. Још се јежим кад помислим да смо ми испунили завет колена и колена предака, и њихову молитву, да сване овај свети дан. Да про-читам још једном за себе, а има ко ће сутра ово чи-тати мом народу.

„Четвртак, 14. март, Мустафа Паша:

Нашао се са пуковником Зечевићем који ми ре-че да се Шукри паша заиста предао Степи – нашој војсци и да о томе имамо написмено, а да га је овај предао Иванову или Сивову (заборавио сам коме од ове двојице рече). Вели да је било вредно видети борбу, јер се таква не да видети, па и сад би тре-бало видети положаје. Рече ми да се обратим Воји Живановићу началнику за одобрење.

Има рањених преко хиљаду и двеста и мртвих преко двеста. Официра највише резервних, два или три команданта батаљона. Дејство наше артиљер-ије било је стравично. У Једрене ће моћи да се иде за пет дана, а што се тиче изласка тамошњих жите-ља, на знаде да ми каже.”

+++

После деведесет година, у *Расинским аналима*, (бр. 2, Крушевац, 2004, стр.88-97), штампан је рад *Из Дневника једног ратног хлебарника*. Да про-читам још једном за себе, а има ко ће сутра ово чи-тати мом народу.

„Два дана сам у Историјском архиву Крушевац читао две свеске, школског формата, *Дневника* из балканских ратова пронађеног у

Варварину, на јед-ном тавану, 1997. године.
Писан је мастилом, од 1.

јануара до 21. августа 1913. године. Човек је писао свакога дана: у Мустафа Паши, Кади Кеју, Једрену, Пловдиву, Софији, на путу Пирот- Ниш, Куманову, Скопљу, Врањској Бањи, Нишу, на путу за Београд. Он је професор. Чита француски *Matin*. Пријатељ је Боре Станковића. Његов син Иван, официр, 21. августа 1913. године постаје помоћник дивизијара у Битољу. Свој радни дан, у ратном вихору , запо-чиње: „Устао сам у пет сати и обишао све пекар-нице.” Он је хлебарник српске војске који зна да: „не живи човек само о хлебу” (Мт. 4,4). Зато, пише дневник. Његово име давно је уписано на небе-сима. Изабрана места из његовог пожутелог ратног дневника штампају се први пут.

У почетку беше Логос, зар не!”

ДАЉИНАЦ

Ништа ми није тешко. Такав сам од малена. Ме-ни не треба два пута говорити. Што год би затр-ажио отац од мене, ја сам одмах испуњавао. Сећам се, био сам баш мали. Отац риља башту, а ја све уз њега. „Донеси ми чашу воде”, каже ми. Ја трк по воду. „Кад мислим да си тамо, а ти да си овде”, чу-јем оца како се смеје мом трку . Или мајка само по-жели: „Тркни до продавнице и купи хлеб”. Ето ме-не и тамо. „Донеси креду из зборнице”, заповеди учитељица, и ја трк из учионице низ ходник у збор-ницу . „Кад пре”, чуди се учитељица пред ђацима како сам брзо стигао с кредом, „Ти си, бре, ко да-љинац”. Деца се смеју и прихватају мој надимак, који се задржа до данас. У војсци сам први добио значку „Примеран војник”. Ту сам, тек, све слуш’о. Кад је гађање, зна се ко скупља чауре. Командант касарне, кад му нешто затреба од куће или око куће, мене шаље. Нудили су ми да се активирам и будем војно лице, али ја сам имао друге планове. На факултету исто. „Иде ли неко до Народне библиотеке Србије”, пита професор пред пуним ам-фитеатром студената. Кад се јавим, он наставља: „Треба ми једна књига”. Тако сам једном вредном професору, имао је највише научних радова на нашем факултету, постао курир. „Вас сигурно ша-ље професор Константиновић”, веле библиотекари чим ме угледају. Кад сам се запослио, остало је по

старом. Директор ме ценио због моје
послушности

и трка. Колеге су ме оговарале, али није вредело, ја се нисам мењао. Они што су од мене преписивали домаће задатке у школи, били су најгори. Завидели су што је директор презирао преписиваче, а ценио ауторе. У кући сам био и остао даљинац, и бу-квално. Док није било даљинских управљача за те-левизоре, довољно је било да се жена измисли: „Промени ово, молим те”, и ја сам већ на ногама да мењам канале. Од деце сам тражио да ми све врате. У њима сам видео своје даљинце. И били су то док не поодрастоше. А онда се полако променише. Добро, и мајка је крива што их је штитила. „Ти си Даљинац, а ја нисам”, одбруси ми, малочас, старији син. Нисам могао да верујем. Ништа ми није те-шко. Такав сам од малена. Ал’ ово ме уби.

ЗЕБА

Ништа се не види. Прислањам ухо на замрзло стакло. Чујем само дрхтаје зебе на смрзлом прозо-ру и тупкање њених ножица у леду одавно зарђа-лог плеханог симса. Хучем у ледено стакло да га раскравим. Круг у стаклу од мог топлог даха пола-ко се шири. Сада је видим како дрхће у најлепшем птичијем перју. Знам, чека, као свако зимско јутро, моје мрве хлеба . Видокруг се шири на двориште под снегом. Ево сунца. Све је другачије. Танка покорица снежног прекривача под сунчаним зрацима цакли из хиљаде огледалаца. Отварам прозор и остављам мрве хлеба крај ње. Осећам како хладан ваздух наваљује у кућу. Морам да затворим прозор, јер пећ на дрва још није заложена у соби. Онда, кроз одмрзли круг у прозорском стаклу, разгледам боје зебиног перја док она бира мрве . Оне крупније ситни ударом кљуна. Кљуцка. Више не дрхти. Ето, таква су била рана јутра на прозору собе мог покој-ног детињства. А сад не преслињам ухо на замрзло стакло. Кад се придигнем из кревета, не јурнем на прозор. Колико је ноћас нападало снега, не пратим с том острашћеношћу. Подглавим још један јастук, упалим телевизор и гледан Јутарњи програм. Ту је дата временска прогноза за више дана унапред. Стање на путевима. Сви кварови на дотрајалој топ-лотној мрежи Градске топлане. Извештаји са ски-јалишта у земљи и

окружењу. Савети стручњака о деци и породици и лекара свих специјалности. Нутриционисти... Али ње нема нигде. Одавно не дола-

зи на мој прозор. Где ли сада дрхти? Ко ли је храни мрвама хлеба? Лежим у кревету испод топлог ће-бета и настављам са гледањем ТВ програма. Имам утисак да бих и ја дрхтао, као она, пред налетом хладноће на отвореном прозору. Зато га више и не отварам. Понекад устанем и хучем у хладно стакло ТВ екрана. Круг у стаклу од мог топлог даха по-лако се шири. Гледам најразличитије птице света на „Анимал планету”, и тражим њу.

ЛУДАК

Ја сам им говорио на време шта ће све бити. Тако ми то дошло, да им кажем. Нико ми тада није веровао. Сви су мислили да сам полудео. Додуше,

у нашој кући био је у старо доба неки Радојко, кога су сељаци прозвали Луди. Али то није био разлог да мене после свега што им рекох крсте Лудак. Није ми било лако. Сиђем у село да нешто купим у продавници и попијем пиво, а сви ме задевају: „Ево сад ће то друг Лудак да нам објасни.” Могао сам и много горе да прођем. Било је озбиљних предлога на партијском састанку да ме пошаљу у апс. Тад ме је спасио школски друг. Рек’о им је да сам се раз-болео. „Другови, отишло му на психу”, био је кате-горичан. Наш’о се неко да то потврди: „Сељаци то знају, зато га и зову Лудак.” Предлог за моје хап-шење је одбачен, а ја сам видео колико је тачна народна изрека: „Боље бити мало луд, него ићи прав на суд.” Наравно, требало је све то издражати. Најгоре сам прош’о са женом. Она је подбунила децу како ја нисам знао да ћутим и да ћемо због тога сви бити кажњени. Старији син само што беше регрутован, па се плашио да ће му дати најдаље место у земљи да служи војску. „Мој друг ће у ауто јединицу, а ја ћу због оца на мртву стражу”, пожа-лио се мајци. Разумео ме само поп. Било му, чак, драго да је неко и то рек’о. „Сине, истина је горак лек. Понеси свој крст и

ћути”, казао ми је после читања молитве. И
ћутао сам, годинама. Али доче-

као сам да сад ћути о томе цело село као заливено. Као да није ништа било. Сви се праве луди. Мене не зову више Лудак. Али ја ћутим и даље, навико сам тако. Дође ми да им свима опет кажем као оно онда, пред продавницом, док пију пиво и бистре политику: „Ко је овде луд, а?” Али ми их дође жао. Моји су, па такви су какви су. А лепо сам им онда рек’о. Сећам се ко јуче да је било. Уш’ о сам у про-давницу да попијем пиво и затек’о их како плачу. „Шта је, што плачете?”, пит’о сам их забринуто. „Шта се правиш луд да не знаш!”, брецнуо се на мене Риле, наставник. Приш’ о сам тезги и наручио пиће за све. Кад ме је Тица, трговац, згрануто од-био, ја сам тад оно рек’о: „Чувајте сузе. Тито је ум-ро, а сад је ред на Југославију.” Сви су чули.

АЈНШТАЈН

И дан-данас ми је криво. Кад се тога сетим, од-мах променим расположење. Мислио сам да ће вре-ме учинити своје, али није тако. Имам утисак да с годинама све то сазрева у мени као вино. Јер дово-љан је трен сећања да се све запенуша у мени, па пукне и избаци, као пампур из боце, старе слике свега на површину. А и ми смо били деца. Шта сам ја онда имао петнаест, а она годину мање. Упоз-нали смо се на школској екскурзији, кад је њено подручно одељење путовало с нама – матичном школом. Свидела ми се на први поглед. Не знам како смо успели да се растанемо после те екскурзије. Сећам се да смо бројали колико је остало још наших минута до завршетка путовања. Био је то мој први покушај да зауставим време, и њен. „Ајн-штајн”, тако ме је звала због мојих успеха на школ-ским такмичењима из физике, „Ова три дана нећу никада заборавити”, клела се. А ја сам из све снаге дувао у мехове и распаљивао жар, до усијања, на коме се има ковати наш заједнички живот. Да ми је тада неко добронамеран пришао и саветовао да стишам све, мислим да би се и он усијао као старо гвожђе крај наше ватре. Скинула је са руке свој пр-стен и дала ми га. Успео сам да се снађем и одго-ворим на поклон. Скинуо сам своју мајцу: „Изволи, да спаваш у њој.” Прихватила је поклон „вреднији од злата”, како је рекла, и заплакала. Аутобус ко-јим смо

путовали улазио је у наше место. Пред школом
су нас сачекали родитељи, браћа, сестре...

Изашао сам пред њих другачији. Учинили су ми се малим. Стајао сам под прозором и махао јој кад је школски аутобус продужио даље. Крај школске године био је после неколико дана. Мој отац је тад добио премештај. Одселили смо се у други крај наше земље. Отац је имао већу плату , мајка лепшу кухињу, сестра праву девојачку собу, а ја више ни-сам имао ништа.

МИЛАНКОВИЋ

Није се онда имало. Моје детињство је
протекло

у сталној оскудици. А и цивилизацијска достигнућа која ми данас имамо, била су тада недоступна. Ни-смо имали струју и воду у кући. Купали смо се у штали. Бунар из нашег дворишта знао је лети да пресуши. Ишли смо по воду, преко потока, на бу-нар код Ристића, који није никада остајао без воде. Мајка би износила на поток све што има за прање. Добро, онда је он био чист. Тако некако и све друго је било чисто. Чим падне мрак двориштем је владао потпуни мрак. Слаба светлост лампе на гас из куће није могла ништа мраку у дворишту. То је било до-вољно да се пред мојим очима, горе, на небу, као у биоскопу пошто се погасе светла, пусти филм. Разгледао бих то биоскопско платно са звезданим сводом и студирао распоред небеских тела. „Сре-ћа”, прошапутао бих кад би на тамној небеској завеси остављајући свој злаћани траг угасла звезда репатица. Веровали смо, тако смо чули од старијих, да то виђење доноси срећу, зато треба замислити жељу. Пун месец је вукао највише прича из мито-лошке свести предака. Било је мишљења да га не смемо предуго гледати. „Оно је Северњача”, пока-зивао ми је отац на небу, „А оно Кумова слама, сине”, настављао би, а ја покушавао да се снађем на тако великом звезданом платну. „Ено Влашића, мој Милутине Миланковићу”,

завршавао је отац своје показивање звезда за то
вече, док смо стајали
у сред дворишта загледани горе, у небо. И мрак
је

онда био чист. После би улазили у кућу и пошто није било телевизора, разговарали би пред спавање. Кад угасимо лампу у соби где спавамо мајка, отац, сестре, брат и ја, остане да гори кандило. Титрај слабе светлости са сплава што плови по канди-ловом уљу и носи жижак, пред иконом крсне славе, слао нас је у сан. Изморени од дневних физичких послова, (копање по њивама, баштама и вино-градима, кошење сена, спремање дрва за зиму, одржавање куће и окућнице, појење стоке водом са бунара, наводњавање...), а смирени разгледањем небеског звезданог покривача, спавали смо крај на-ших ближњих блаженим сном. Све је онда било чисто, па и снови. Била је то, сад одавде јасно ви-дим, наша небеска механика, којој се ноћас дивим из опсерваторије – док разгледам са свог радног места небеска тела која ми је давно показао отац, пре него што је отишао горе.

ЗЛАТАР

Моји су сви били златари. Отуда нам и надимак. Мене су водили од малена са собом на реку. Од њих сам учио где су места за испирање злата. Златна места су давно мапирали на породичној кар-ти наши преци. Нека од њих нису смели знати ни сви чланови нашег домаћинства. Чувана су за црне дане. Кад сам упознао језик речног дна, могао сам их откривати по боји песка. Али нисам хтео да их дирам . Чувам их и данас кад их све знам. Лепо је имати овакву породичну тајну. Кад су ми стари укућани показали забрањена златна места, рекли су ми и причу о њима. У то старо доба, пре више од три века, живела су у нашој породичној задрузи три брата. Они су једно лето одлучили да се раз-деле. Деоба је била брза и прецизна. Сви су били задовољни, осим села . Инокосна породица била је тада преседан. Нико није тако слободно живео. Зато су почели да нам завиде, као никад: „Лако је Златарима. Њима се може.” У тој деоби браћа су поделила и места за испирање злата. Најмлађем су припала ова што их данас тако чувамо, за не дај боже, и не испирамо. Он се није женио. Злато га није занимало. Чим се ослободио породичне задр-уге, могао је да живи како је хтео. Отпутовао је у далеки свет и није долазио годинама. Шта је све тамо радио и где је живео, није говорио кад се вра-тио. Село је тврдило, да нам се освети, да је био на робији. Углавном, сви су у селу радо дочекали

ње-гов повратак без жене, деце и капитала. Али
за ње-

га је живот, тек, почињао. Имао је четрдесет и неку годину и своја златна места. Браћа су га примила као библијског блудног сина. „Твоја места су нета-кнута”, рекли су му. „Чували смо их као очи у гла-ви”, били су категорични. Е, сад ко се у селу сетио тога никад се неће сазнати, углавном, пронела се вест, да је сад најмлађи брат, иако је скитница, нај-богатији од браће. Његове златне резерве биле су нетакнуте. На то је једна наша снаја, била је зави-дљива, узнегодовала. Није издржала да не каже то што је помислила: „Боље да се није ни враћао”. Ово је било пресудно да се најмлађи брат врати одакле је и дошао. „Ово више није моје родно ме-сто”, рекао је кад је одлазио. Браћа су га молила да их не оставља. „Како је нама што живимо овде?”, убеђивали су га да не иде. „Ми трпимо глас овак-вог јавног мњења и наших жена сваког дана, годи-нама”, плакали су. Није вредело. Најмлађи брат, видело се то по променама на његовом лицу, већ је био погледом одлутао тамо далеко одакле се беше вратио. Кад је одлазио, овај сад већ странац, оста-вио је своја златна места под клетвом: „Кад помру сви у селу који зло мисле, тад нек испирају злато моји наследници.” Ја чувам ову његову реч. Не дирам његове златне резерве. Само је један од наших предака, пре сто година, наш’о се паметан да испира забрања места. Умро је у трећи дан. До-душе, мени је и најлакше да чекам. Наше село има живе још две куће, и ту живе два старца и једна ба-ба. Али и они ме, кад дођем из града у село, не зову по властитом имену, већ по породичном надимку: Златар.

ЧАРЛИ

Да нисам овде годинама , све би било другачије. Сад кад би ме неко питао, шта ми је све ово тре-бало, не знам шта бих одговорио. Пре сам био дру-ги човек. Мог' о сам да идем где хоћу. Живео сам слободно. Али то нисам знао да ценим. Нешто сли-чно као здравље, док га имамо не знамо колико смо срећни. Било је људи који су ми и онда, кад сам се овде запослио, говорили: „Шта ће ти то.” Мислио сам, чак, да ми завиде, кад тако тврде. Сад видим колико су били паметни. А шта је друго паметан човек, него неко ко зна да се не експонира. Имати „мали живот” и њега одржавати, највећи је успех. Нико те не зна, осим људи који те воле. Живиш три на сат и не завидиш онима који фијучу крај тебе к'о метак. Овако, мене сви знају. Немам више ми-ра. Моја приватност више не постоји. То се прене-ло и на моју породицу. Деца ми одрастају са тим жигом . У малој средини, као што је наша , није добро бити јавна личност. Шкоди то. Ја сам лепак за најразличитије фантастичне приче. Машта на-шег човека је безмерна. Колико сам се само тра-чева наслушао о себи, замало и сам нисам насео на њих. Док сам био млад, женили су ме, ни сам не знам колико пута , и разводили. Сећам се једне такве анализе мог брачног бродолома. Причало се да је моја супруга била толико разјарена кад ме је затекла са швалерком, да ју је завезала за столицу и ошишала на нуларицу. Један суманути муж на-

пунио је пур пеном ауспух мог аутомобила.
Једва

сам спасавао живу главу и кад сам ушао у средње године . Био сам још више познат, па су кључале нове и нове приче о мени. Наравно, оне архивиране нису заборављане. Повремено су филоване, дора-ђиване и прекомпоноване. Да, баш тако, компоно-ване. Паланка је умислила и да је композитор мог живота. Властито име ми је давно променила у надимак Чарли, по једној мојој улози. Најгоре ми је сад кад одлучих да се из свега овога повучем. Сви се слажу да сам болестан. Нису јединствени око тога која ми је дијагноза. Видим ја да ће на крају доћи до компромиса да имам више болести. Али ја сам одлучио. Остављам овај посао, који ми је не-када, на почетку каријере, толико значио. Направио сам брвнару крај планинског језера за лето и викен-дицу на мору за зиму. Тамо ћу живети, како ја хоћу, далеко од света. Па нек' причају о другима. Доста сам ја био глумац у овом позоришту, а и сви они са мном.

КАРАКОНЦУЛА

Тридесети спрат облакодера на Менхетну. Њу-јорк светли, преда мном, у ноћи. Седим на мојој ве-ликој тераси препуној цвећа и пушим. Заваљен сам

у удобну наслоњачу. Рука ми сама крену ка чаши с вискијем на сточићу, крај саксије једног од мојих бонсаи љубимаца. Разгледам светла великог града на хоризонту. Због њих сам и добегао овде из родног краја, помислих. То је довољно да се нађем тамо, у мраку свог детињства. И ево те слике преда мном: свитну и угасну. Пратим га у стопу. Поку-шавам да одгонетнем његову путању лета. Опет је свитнуо, ту пред мојим носом. „Овај је, баш, вешт”, кажем својој млађој сестри која ми помаже у лову на свице. А он је опет свитнуо, између нас двоје. Заслепљени смо његовим свиткањем. Сад кад уга-сну, пред нама, у мраку нашег сеоског дворишта не види се ни прст пред носом. Чекамо да свитне. Очи нам се привикавају на мрак. Назирем контуре ста-бала старих јабука над нама. Сестрин страх који и ја носим, свитну у мени. Она није смела да изађе из куће у мрак, ја сам је убедио. „Плашим се”, рекла је дрхтавим гласом пре него што се свитац појавио. Ухватио сам је за руку и повео у лов. Зато и имам проблем. Не могу с једном руком да му прекинем лет! Сестра ме све више стеже за руку и прати моја скакутања за свиткањима. Свитну и угасну сестрин страх у мени. Уплаших се поново. Довољан је био

један поглед горе кроз крошњу старе будимке у
небо. Месечина откри јабукове гране. Преплет
сен-

ки на месечини учини своје, свитну опет страх у мени. Не гасне. Силуета је то, већ жива над нама. Светлавац се не јавља. Мрак чини своје и биоскоп моје маште пушта хорор филм. Будимки се придру-жују остала стабла из нашег великог дворишта. Нарастају брже од страха у мени. Добијају најстра-шније облике док нам, сад знам , спремају потеру. „Караконцуле”, изустих на смрт преплашен својој млађој сестри. Пустих јој руку и потрчах ка кући. Она врисну и остаде у мраку. Он свитну крај ње. Пренух се из сећања. Угасну слика из детињства, и свитну Њујорк пред мојим очима.

ГОЛУБИЋ

Суво је корито у нашем потоку . Лета су прето-пла. Врућина лако измузе воду из њега. Испарила је притока наше реке, крај које седим . Ту, на сад, пресахлом ушћу, крај потока, кућу је подигао мој покојни деда. Било је жарко топло лето, пре пет година, кад је и он испарио одавде. Измузао га је рад. Имао је близу осамдесет година, а још је радио имовину. Увече би, кад дође из њиве, од умора ву-као своје опанке, број четрдесет осам, кроз кухињу. Сео би за сто да вечера, али тако да му лактови снажно ослоњени о сто буду сталак за некада снажно тело. Тако би прикупио снагу да се као стари вук одвуче до штале, на нови посао, и намири сто-ку, помузе краве. Сушила се вода у њему. Неста-јала је снага. Ништа није боље изгледала ни његова притока. Баба је била две године старија од њега. „Голубићу, крила је године кад се удавала”, рекао је једном деда кад је причао о себи и својој женид-би са седамнаест година. Наравно, смејао се од срца док је приповедао. Подразумева се да је тог дана било црвено слово у календару, па се имало времена за причу. И баба се свему смејала од срца. После толико деценија и њене три лажне године су испариле. Она је имала лице које се не среће. Није имала бора и уобичајених знакова старости. Ни-када нећу одгонетнути како је могла тако изгле-дати жена

која није ни чула за козметичара. Поток није
лети пресушивао, тих година, кад је она дошла

у нашу кућу. Зими је знао да плави и један део дво-ришта. Некада давно био је тако сиљан да су наши стари морали живети горе, у брду, крај његовог изворишта. Ту и данас имамо њиве, и зна се где је била наша стара кућа. „Голубићу, свртиште Ми-лића некада је овде било”, показао ми је деда ово место кад сам одлазио из села у град. Био сам млад. Вода у мени је личила на океан. Зато сам смело подигао своја једра и отишао одавде. У међувр-емену, притока наше реке почела је лети да остаје без воде. Винула је. Крај ње су увели моји стари, измузло их је време, а сад видим, и мене.

ДОБРИ

Увек сам штедео. Сећам се, имао сам петнаест година кад ме отац испраћао преко реке у надницу. Храним дреш, тако да ми слама поједе тежињаве панталоне, да бих зарадио. После жетве идем кући, полуго. Пролазим кроз град и не свратим у посла-стичарницу. Дођем кући и све паре дам оцу. Кад сам почео да радим, докони сељаци седе у кафани и кладе се. И ето ти их код мене. „Добри, ајд’ само уђи у кафану, да поделимо паре”, увија се преда мнош човечуљак који је заложио своју плату кла-дећи се да ће мене довести на једно пиће. Кад си су сви у фирми почели да иду на море, знало се ко не иде. Имали смо после тамо и своје одмаралиште, али ја нисам улазио на списак за летовање. „Није то домаћински!”, рек’о сам једном кад су ме питали радници, што не идем с њима. После су они кре-нули и на зимовања. Фирма је на планини закупила одмаралиште за раднике. Није ме било ни на том списку. Годишње одморе проводио сам у селу на породичном имању. Ту сам трошио свој новац. Ку-повао сам пољопривредну механизацију и унапре-ђивао своје газдинство. Нисам се ни модирао. Ови моји из фирме закупе аутобус, па правац у Трст по гардеробу, али без мене. После су стигли модни каталози. Сви купују шта им драго. Само упру прстом у фотографију из каталога. Ја сам задржао свој

стил одевања, нисам га мењао. Највише сам штедео на радном времену. Код мене није било

забушавања. Опет су се радници кладили да ће ме у фирми, у радно време, убедити да застанем од по-сла и попијем пиво. После је дошла криза, па рат. Више се није ни могло штедети. Онда сам отишао у пензију. И хвала Богу наставио сам да штедим, живим скромно, и радим на породичном имању, па зато свега и имам.

КИЦОШ

Не волим свој надимак. Наследио сам га од деде. Добро, ја на њега више и личим него на оца. Имам исту нарав. Не знам да се наљутим. Весела сам. А и кицош јесам, признајем. Носим маркирану гардеробу. Данас, бар, има модних кућа к'о никад.

У граду се зна ко је мој брица и време кад долазим на фазонирање браде. По мојим ципелама и ручном сату овде се мери шта је у моди. Пратим стране модне часописе, годинама. Уочио сам давно да мода има своје законе. Један од њих је обнављање старих колекција. Имам нос за то. Могу да наслу-тим који модни детаљ ће бити враћен на писту. Зато га први и имам. И није то ствар никакве жеље за престижом, већ ми тако прија да се обучем тог тренутка. Има дана кад се спреим за излазак у град, па останем тако обучен код куће. Све ми из-гледа онда другачије. Уживам у томе. Највише ми смета кад ови што ме зову по надимку, почну да ме копирају. Добро, јасно је то мени. А и деда ми је још причао о неком француском социологу, који је тврдио да је човек биће имитације. Али то је јаче од мене. Они који ми се смеју иза леђа кад нешто зановим од гардеробе, после три месеца носе исту крпицу. „Види, Кицоша”, оговарају ме „како се ше-пури.” Зато сам скоро допунио оног дединог Фран-цуза: човек је биће имитације и зависти. Вечерас излазим у град. Стојим пред огледалом, задовољан сам како

изгледам, и размишљам. Не волим свој
надимак. Застарео је одавно. Архаичан је. Мом
је

деди, биће, лепо пристајао, али мени не. Можда ме због тога њиме и зову. Ко да знају да ми се не сви-ђа. То ме вечерас, пред огледалом , највише и чуди. Како то човек зна тако прецизно да се подсмехне свом ближњем, да га погоди у срце, а не зна ни како да се обуче док не види од неког са стране? И последња мисао, пред огледалом, за вечерас. Човек је кицош! А сад одох у град.

ДР

Прислањам ухо уз стабло. Ништа се не чује. Не дишем . Тупну, чух, нешто унутар дрвета. Гнез-диште је овде, у јови, издубио детлић. Најпре је отворио стабло својим кљуном, а онда се спустио унутар њега. Гледао сам у скакутање његовог теме-на црне боје, с црвеном мрљом на глави, у пра-вилном ритму, како предвођено кљуном отвара ру-пу у дрвету. А онда је заронио у стабло. Прислонио бих ухо и послушкивао вредног рудара: туп-туп...

После неколико дана изронио је из свог окна на светлост дана по сламке и гранчице да патоше гне-здо. На трен би застајао на грани старе тополе , крај потока, осматрао нашу ливаду са три извора, а онда атерирао на отвор гнезда у јовином дрвету. Таква су била пролећа у мом детињству, кад сам ловио птичија гнезда. Скупљао сам јаја. Иглом бих бушио њихову покорицу, на врху и дну, а онда снажно издувавао напоље слузави птичији заметак – зла-ћану животну течност. Потом бих узимао млаку воду у уста и уштрцавао је унутра. Испрана јаја остављао сам нанизана на конач да се суше. Нисам се гадио од слузи. Имао сам страх само од овога, да ли ћу добро чути ко је унутра. Тупну, поново. Кад птица остави гнездо, на трен, и оде по храну , ловца на гнездо може предухитрити змија, тако ме је пла-шила мајка. Зато сам дуго послушкивао свако стабло

и пристрашено завлачио руку кроз рупу унутар
гнезда. Кад врховима прстију дотакнем сламке,
гранчице и топлину јаја, колена ми клецају на
јови-

ној грани с којем сам завлачио руку, до рамена, унутар црне рупе у стаблу. Осећај да је змија сти-гла пре мене није ме остављао ни кад бих почео да извлачим јаја из јове. Можда се притајила и чека? Тупну, опет. Уклоних ухо са дебла. Сиђох до пото-ка да се умијем, то ми је увек пријало, па се вратих

и стадох да завлачим руку у мрак гнездишта у ста-блу. Тај страх, док рука понире унутра, у непоз-нато, где је можда очекује змија и сад осећам док стављам рукавице пред операцију у новој хиру-шкој сали. Сви су параметри испоштовани и захват може да почне. Пацијенткиња чека на столу. Меди-цинска сестра ми додаје кирету. Само да пребро-дим рано детињство у себи и овај страх, па могу да отпочнем киретажу. Ништа се не чује. Не дишем. Прислањам ухо на њен стомак. Тупну, чух. Тупну поново у мени срце, као некад пред новим гнездом.

+++

кирета (фр. *curette, curer*) *мед.* греблица , наро-чита кашика на дугачкој дршци за чишћење матер-ице.

ХАЦИ АЛЕКСА СТАМЕНКОВИЋ

Ноћас прелиставам своју архиву. Ту су исечци из новина, записници са седница којима сам пред-седавао, писма, фотографије. А шта ми је друго и остало после револуционарног терора, него да се присећам како сам некада живео. Отели су ми све: кућу и окућницу, трговинску радњу, новац, злато...

Тражили су и архиву. Рек'о сам им да сам је спалио кад су Швабе улазиле у Крушевац, 1941. И, ево, ноћас имам шта да радим. Завлачим руку у дрвени ковчег и извлачим папире, к'о на лутрији. Шта ми дође под руку то читам. Срећан је добитак за мене свако читање. Да видим какав је ово текст, требају ми наочаре. Е, то је одломак из књиге др Чедомиља Марјановића *Крушевац*, штампана у Београду, 1933. године (стр. 52-53), *О духовном животу ста-рих Крушевљана*: „За време Турака није било по вароши ни звона. Знајући за то кнез Милош је убрзо поручио већу количину звона, па их је раза-слао у сва већа места. Неописана је радост настала

у Крушевцу кад је зазвонило прво звоно. Не само Крушевац, него и цела околина од Јастрепца и Копаоника, па до Јухора и Благотина, слегала се у Крушевац да чује српско звоно, и под звуцима звона да уђе у цркву Лазарицу, да се Богу помоли. Старци су за дуго причали својим потомцима са каквом је свечаношћу обављен тај чин у Крушевцу. И богослужење у црквама добило је свој свечани

изглед. Раније су се више кришом Срби састајали те се Богу молили. Служба је морала бити ноћу да

их Турци и њихова деца не би каменицама и дру-гим начином узнемиравали, а сада били су слобо-дни. Могли су служити службу и по дану, те је сав народ редовно у цркву одлазио и у глас црквене пе-сме певао. Деца су у школи од својих учитеља учи-ла одговарање на литургији, као и да читају апо-стол, а учитељи су редовно певали за певницом, па су деде и унуци сваке недеље и празника журили у цркву , деде да слушају певање својих унука, а уну-ци да их деде хвале. Па не само то, Срби су у слободи смели носити литије по вароши и у пољу, због тога кад се носила литија то је била свечаност над свечаностима. Сваки еснаф имао је свој барјак (хо-ругве), велики еснафи имали су велике барјаке које су носили по 6-8 и 10 људи. За ношење барјака оти-мали су се први људи, устабаше еснафа у томе су предњачили.

Религиозни живот био је тако силан да сваки имућнији човек који је имао вишка у иметку своме помишљао је на то, да оде до Јерусалима, до Гроба Господњег, да му се поклони, да види та света ме-ста, да просвети ум свој, да облагороди срце своје, те да се духовно препороди. То су хаџије. Хаџије су обично одлазиле на месец, два, пре Ускрса, преко Ниша и Солуна сувим, па онда лађом до Јафе; а од Јафе камилама преко горе Ливана у Јеру-салим . Враћајући се из Јерусалима ударили би на Свету Гору, походили Хиландар и оданде преко Солуна враћали се у свој завичај. Као успомену са собом су доносили иконе, крстиће, бројанице и друге предмете, које су обично поклањали прија-тељима и познаницима. Око њих се обично ску-пљало

стотине слушалаца, и они су причали шта су видели и шта су доживели. Та побожна предавања

су се не само слушана него гутана, и сваки млађи помишљао је у себи да и он оде до Јерусалима. Ха-џије су се обично враћали духовно препорођени. Они су се старали да имају у себи нечег вишег него обични људи, нечег светитељског. Обично су носи-ли тада браду и дуге хаљине, и чинили добра дела: делили сиротињи, давали прилоге црквама и мана-стирима; једном речи они су се старали да буду надљуди. И махом уживали су поштовање своје околине. Било је случајева да, кад се неки људи за-ваде, место да иду на суд, они иду хаџији, обично кажу, да је он Божји човек, како он каже онако нека буде. Из породице Хаџи Стаменковића – брат Све-тозара и Стојадина, а стриц Алексе Хаџи Стамен-ковића – Доротеј (Драгутин) под утицајем прича са хаџилука, око 1879. године отишао је у Свету Гору и тамо се покалуђерио. Сада је архимандрит. Тако је и монах Никодим (Никола) син Младена, а брат Јевте Младеновића бившег ћурчије, од 1883. годи-не у скиту Свете Богородице (Успенско – Богоро-дични славјански скит). Његови сестрићи Х. Владислав и К. Николић били су такође на хаџилуку 1931. године. Из Крушевца је на хаџилуку 1931. го-дине био и Хаџи Алекса Стаменковић, трговац.”

Мој отац је посетио Христов гроб. Он је напи-сао књигу *Душевни дневник*, коју је штампала књи-жара А. Малаћевећ и Ћ. Будимовић 1888. године у Крушевцу. Ја сам рођен две године пре тога. Отац је браћи и мени оставио титулу хаџи и трговинску радњу *Браћа Х. Стаменковић*, основану 1882. го-

дине. Ми смо само наставили тим путем. Кад сам посетио Христов гроб, био сам председник Трго-вачког удружења. Те године, на летње Свете Враче, догодило се чудо у Крушевцу. Изгорео је до теме-

ља хотел *Македонија*, у нашем комшилуку, а нас је сам Бог спасио. *Политика* је известила о том чуду. Ево, чланка преда мном (15. јул 1931. године, страна 7). „Ноћас је у Крушевцу, у главној, Кнез Ми-хајловој улици избио страховит пожар... Пожар су приметили дежурни градски полицајци, око два ча-са ујутру, који су у знак узбуне испалили око сто револверских метака . Тиме је скоро цела варош би-ла алармирана... На месту догађаја за релативно кратко време била се искупила маса света, која је с узбуђењем посматрала пожар који је претио да уништи цео горњи крај вароши... Док су једни га-сили ватру, други су пажљиво разбијали врата од помодне трговине браће Стаменковић да не би ва-тра уништила робу која достиже вредност преко милион динара. Почело се са изношењем робе на улицу... Од радње браће Стаменковић изгорео је само местимично кров... Око места пожара преко целог дана искупља се свет посматрајући гашење, које и даље траје. Пожар је углавном локализован, али таванске греде, које су претрпане циглама и цреповима, још горе. На гашењу се радило преко целог дана. Међутим , до вечерас у шест часова у томе се није успело, јер је рад на гашењу матер-ијала који гори под рушевинама отежан услед не-достатка справа за гашење.” Пре хаџилука са бра-ћом сам био у Јужној Америци. Тамо смо радили и зарадили. Чаршија ме онда прозвала Американац. После пожара посветио сам се цркви. Био сам пот-председник Црквеног управног одбора. Радњу смо издали закупцу, а он ју је крстио *Код Американца*. Ево, још једног чланка из

Политике који сачувах у својој архиви (29. јун 1934. године, страна 6). Успели смо тада да Крушевац званично постане

местом хаџилука. Новинар је известио: „Велики молепствени сабор прогласио је јуче Крушевац светим историјским местом и одсада ће правоверни долазити сваке године на поклоњење цркви Лазар-ици и сенима косовских јунака . Крушевац, као ста-ра престоница српског народа, на веома свечан начин одао је признање свим националним мучени-цима погинулим од Косова до данас. У славу тих наших народних јунака приређена је свечана архи-јерејска служба Божја у цркви Лазарици и пред Спомеником косовским јунацима. У исто време Хришћанска заједница приредила је свој велики молепствени сабор у знак пијетета према жртвама које су пале за отаџбину и народну слободу. Кру-шевац је уз то, вољом српскоправославног еписко-пата и Хришћанске заједнице, проглашен светим историјским местом Српске православне цркве, и одсада ће сваке године правоверни долазити у Крушевац на поклоњење светој православној цркви Лазарици и сенима изгинулих хероја на Косову.

Свечаност је отпочела јуче по подне доласком нишког епископа г. др Јована који је одслужио све-чану Вечерњу у цркви Лазарици. Јутрос је код нове крушевачке цркве формирана велика поворка гра-ђана на челу са литијом у којој је учествовао вели-ки број братстава Хришћанске заједнице из свих крајева Србије, са својим барјацима на челу. У Ла-зарици је епископ господин др Јован служио Свету архијерејску литургију уз асистенцију шеснаест свештеника из Крушевца и околине. После службе Божје формирана је

поворка од преко 3.000 људи, која је прошла главним улицама Крушевца до Споменика косовским јунацима. На челу поворке били су епископ господин др Јован, велики број

свештеника, представници локалних војних и цивилних власти. Потом је пред великом масом народа, одржан свечани помен косовским јунацима. За време помена над масом народа летео је авион месног Аероклуба, који је из ваздуха спустио леп венац од ружа на споменик. Тај венац је потом намештен преко гвоздене фигуре Филипа Вишњића, која се налази на споменику. После свечаног помена епископ господин др Јован одржао је велику беседу присутном народу. Он је у својој беседи позвао присутне да се сете мучних дана и тешке судбине коју је наш мученички, али херојски народ преживео и из које је изашао као победник. Извојевао је слободу благодарећи огромној снази и пожртвованости. На крају епископ господин др Јован позвао је народ да се помоли Богу у славу великих мученика за добро и напредак целог народа. Беседу др Јована пропратили су плотуном из пушака војници 47. пешадијског пука. Затим је музика истог пука интонирала народну химну. После овога ученици основних школа изрецитовали су неколико патриотских песама, па је господин Крста Новаковић, председник крушевачке општине, по-здравио присутне и захвалио се епископу др Јовану за иницијативу да Крушевац буде одсада место где ће се сваке године приређивати о Видовдану велике свечаности у славу косовских и других наших јунака. По подне у четири часа у присуству нишког епископа господина др Јована и охридско-преспа-нског епископа господина др Николаја Велимировића, одржан је велики молепствени сабор народне Хришћанске

заједнице. Сабор је отворио и ру-ководио њиме епископ господин др Николај. Он је, отварајући сабор, одржао кратку беседу, у којој је

изнео значај данашњег дана за наш народ и нашу земљу , као и за Српску православну цркву уопште. Сабор Хришћанске заједнице био је интересантан и за вернике, а такође и за неверне . Сви су подјед-нако желели да чују др Николаја и зато је сабор био необично посећен. Сви могући страсни проповед-ници из редова простог народа, који цео живот проводе шапћући најтоплије молитве Богу , дошли су данас у Крушевац. Са дугим брадама , неошшани, смерна и побожна изгледа, дижући свој мо-лећиви поглед у небо, они су учинили особит ути-сак на све присутне и били су удостојени највеће пажње крушевачке публике. Неки од њих пеша-чили су по пет дана једући само хлеб и пијући само воду, да би дошли у Крушевац. Многи од њих су се зарекли да посте цео живот, да би искупили и своје и туђе грехе. Овај новопроглашени хаџилук, кажу, донеће им снагу да издрже у страшним борбама са искушењима и да својим молитвама донесу добро и себи и грешним људима који хуле на Бога. Многи међу њима, и женски и мушки, тврде да их је сам великомученик Лазар позвао и рекао да сваке го-дине долазе у Крушевац и да се њему моле за спас своје душе. Пре почетка сабора они су се скупљали у групе и тихо и скрушено певушили побожне црквене песме. Ако би их ко запитао о њиховој вери, одмах би се крстили и молили Бога да спасе грешну душу сабеседника. На овоме сабору право-верни су се договорили како ће и шта радити да би ојачали и спасли душе своје и откупили се од гре-хова. Вечерас у девет часова хор братства Хри-шћанске заједнице из

Крушевца приредиће велики духовни концерт са обимним програмом. Пре по-четка концерта епископ господин др Николај одр-

жаће велику проповед. На концерту ће такође го-ворити епископ господин др Јован као и господин Михајло Станојевић, професор.”

Вечерас не могу све прегледати. Моја архива је обимна. Ту су и фотографије. Шта бих без њих? Моја путовања: Света Земља , Америка , Света Гора, Париз, Лондон, Беч, Берлин, Москва... Ту је и стари Крушевац. А ево, и преписа записника седнице Црквено-управног одбора, рађеног у канцеларији Цркве Светог Ђорђа 28. децембра 1936. године у Крушевцу. Записник је водио ђакон Живан Д. Савић, суплент. Ја сам га потписао за председника као потпредседник, јер сам и водио ову седницу. Све лепо пише: „По изјављеној жељи Његовог Преосвештенства епископа нишког Господина др. Јована да се црква Лазарица по сваку цену има живописати до идућег Видовдана, те да ће се с обзиром на значај цркве Лазарице заузети да се из централне касе црквене одреди извесна сума новца на име помоћи за тај циљ, као и да му је , приликом освећења темеља за нову гимназију у Крушевцу Господин Претседник владе др Милан Стојади-новић обећао из државних средстава на ту сврху. Одбор решава да умоли Његово Преосвештенство да предузме потребне кораке код надлежних, да се ова сума издејствује и, по могућству, одмах изузме, и да се живопис у цркви Лазарици изврши под над-зором и упутством Друштва за чување и одржа-вање старина и осталих архитектонских споменика у нашој земљи”. Ту је на полеђини записника и намесников пропратни акт за

владику. Прота Радич Јосић му пише: „Уједно се молите да упутите как-вог живописца – уметника, сигурног и опробаног, који се најбоље може наћи преко Друштва за чува-

ње старина, по могућству г. ..адојевића, који ради живопис у патријаршијској капели у Београду да да идејну скицу живописа, па и план и предрачун ради израде овог живописа .” Тако је то све лепо почело. Држава је помогла. Ево, и овога писанија: „Господину министру правде 8. августа 1939. године пише прота Хранислав Поповић, старешина цркве Лазарице: „У овој години отпочета је обнова живописа у фрескама, која ће стајати по предра-чуну преко две стотине хиљада динара. На овај циљ Министарство правде у прошлој години доделило је цркви дин. 100.000. Како поверено Вам мини-старство предвиђа буџетом знатне суме на рестаур-ацију старих споменика и већ је у овој години ста-вило на расположење многим, то нам је част у име црквене општине и грађана града Крушевца, старо-древне престонице цара-мученика Лазара, умолити Вас Господине Министре, да благоизволите доде-лити и у овој години цркви Лазарици 100.000 ди-нара за довршење живописа у фрескама, који је већ

у раду и тиме овековечите своје име у аналима ове стародревне светиње...” Ево, и предрачуна с попи-сом фресака „на свежем малтеру од старог уста-јалог угашеног креча најмање три године...” све би коштало 99. 610 динара. Предрачун је саставио ин-жењер Радојица Пејчиновић, шеф Техничког оде-љка, виши саветник, 31. 8. 1938. у Крушевцу. Људи су онда савесно радили свој пос’о. Ево, и овога: „Технички одељак при среском начелству бр. 6958, 23. октобра 1939. године, Црквеном поверенству Крушевац, Доставља Вам се

решење Министарства Грађевина број 39808 од 18. октобра 1939. године као и препис комисијског извештаја, са молбом на знање.” Ово нисам одавно читао: „Краљевина Југо-

славија Министарство Грађевина бр. 39808, 18. октобар 1939. године, Београд. Предмет: одређива-ње комисије за преглед скица за фреске цркве Лаза-рице у Крушевцу. Решењем господина Министра грађевина од 10. марта 1939. године, бр. 8469, одо-брено је да се рестаурација цркве св. Лазарице у Крушевцу израда нових фресака – изврши путем режијског одбора у мешовитој режији, а под надзо-ром Техничког одељка у Крушевцу и повременим надзором арх. Коруновића Момира , генералног ин-спектора Министарства грађевина. Режијски одбор је прикупио понуде од уметника који раде фреско-пис и као најповољнији понуђач био је г. Настаси-јевић Живорад, академски сликар из Београда. Пошто г. арх. Коруновић није дозволио да се са радом почиње док стручна комисија не прегледа скице, које је г. Настасијевић припремио и послао Режијском одбору, а овај Техничком одељку, то Технички одељак доставља ове скице Министар-ству на надлежност. Сада г. Коруновић моли да се образује стручна комисија за преглед ових скица и да сем њега чланови комисије буду г. Предић Урош, академски сликар и академик и г. Петковић др. Владимир, редовни професор Универзитета и академик, из Београда. Трошкове за чланове коми-сије по свом пристанку сноси сам г. Настасијевић. Пошто су г. Предић и Петковић пристали да буду чланови комисије то са обзиром на изложено РЕШАВАМ да се образује стручна комисија за преглед скица за израду нових фресака у цркви Лазарици у Крушевцу и да чланови исте буду г.

Предић Урош, академски сликар и академик, г.
Петковић др. Владимир, редовни професор
Уни-верзитета и академик и арх. Коруновић
Момир,

генерални инспектор министарства грађевине, сви из Београда, с тим да трошкове за дневнице имено-ваних чланова комисије сноси по своме пристанку

и споразуму г. Настасијевић Живорад, академски сликар, из Београда који је поднео скице. Београд, 19. октобар 1939. године. Министар Грађевина др. Крек, с. р.” Ево, и тога извештаја: „Комисијски из-вештај о прегледу скица за фреске у цркви Лазари-ци у Крушевцу, Министарству грађевине. Комисија одређена решењем Господина Министра грађевина бр. 39808 од 19. октобра 1939. године ради прегле-да скица за фреске у цркви Лазарици у Крушевцу који је поднео г. Настасијевић Живорад, академски сликар, састала се и прегледала те скице и нашла да су слике израђене марљиво и савесно у духу наше средњовековне црквене уметности и да ће потпуно одговарати том светом месту коме су наме-њене. Чланови комисије: Урош Предић, др Влади-мир Петковић, арх. Момир Коруновић.”

И шта је било од свега овога? Ево, владикиног писамцета намеснику. Он је имао штампане мале коверте, на длан да стану. У горњем левом углу пише: „ + Православни епископ нишки.” У коверти је стилизована визит карта, на којој пише: „Јован православни епископ нишки, Ниш”. Владика је писао црним мастилом. Ниш је прецртао и написао Београд. Писамце је адресирао на „Госп. протој. Рад. Јосић, арх. намесник Крушевац”. Ту је и поштански жиг на полеђини писамца: „20. V 1939. Крушевац”. Кад је умирао, 1944. године,

прота Радич ми је дао ово писамце на чување.
„Драги прото, Анастасијевић, са којим сте
погодили живо-пис, мени је непознат. Распитао
сам да ли га ко од владика познаје и нисам
могао добити никаквих

обавештења. Цена од 400 динара по квадратном метру је врло висока. Зато буди обазрив. Зато треба све што сте радили послати Светом синоду на одобрење. Поздрав Јован, православни епископ нишки.” На крају је Технички одељак при среском начелству Моравске бановине , бр. 4995, 6. августа 1940. године, послао писмо Црквеној општини Крушевац: „Одељку је част известити Црквену општину да академски сликар г. Живорад Наста-сијевић, чека већ неколико месеци на то да црква Лазарица буде уступљена за израду св. слика у фреско малтеру на зидовима цркве. На тражење овог Одељка Управа цркве није дозволила да се црква испразни и на тај начин примила на себе сву моралну одговорност за неизвршење овог посла. За овакав поступак црквена управа наводи тај разлог што је црквени суд из Ниша актом бр. 14611/39 забранио уступање цркве за ову сврху без одобрења црквених власти. Израда св. слика на зидовима цркве врши се са државним новцем а не са црквеним, те црквена власт по томе нема шта да решава. Пошто је црквена зграда својина црквене општине , то треба црквена општина да одлучи о томе да ли жели да уступи црквену зграду за израду икона у фреско малтеру или не. Ако црквена општина не жели да се иконе израде на зидовима цркве Лазарице нека по томе донесе потребну одлуку и да је достави овом Одељку, како би Одељак тражио ликвидацију посла и раскид уговора.” На седници сам био за то да се уметнику дозволи несметан рад, али сам надгласан. Тако смо остали без фресака у Лазарици, али и

имена: Урош Предић, др Влади-мир Петковић,
Момир Коруновић, Живорад Наста-сијевић,
најстарији од славне браће – Момчила и

Славомира, књижевници, и Светомира, композитор – који је презиме узео по ујаку Настасу Ђорђевићу, градитељу горњомилановачке цркве Свете Тројице . После је дошао рат, па револуција! Доста је било моје лутрије, из архиве, за ноћас. Сан ме савлађује.

+ + +

Живорад Настасијевић, сликар најлепших пеј-зажа Београда, умро је 1966. године. Хаџи Алекса Стаменковић своју *лутрију* завршио је годину дана касније.

СРГ

Будилник је, тог јутра, био неумољив као ни-кад. Није нимало марио за надимке из мог сна на матерњем језику . Пренуо ме из сна, послао у купа-тило, извукао на улицу и стрпао у метро. На послу ме је, као сваког понедељка, сачекала хрпа радних обавеза. „Ево, моје Земље с надимком”, загрлио ми је, на паузи, Стив. Успео је да ме насмеје. А онда је почео да ми препричава свој чудан сан. „ Никада не усних ништа слично”, треперио је његов глас. „Би-ли су то неки чудни људи, њих педесетак, нај-мање”, наставио је, „Причали су ми сву ноћ. Наслу-тио сам да говоре о себи, али их ништа нисам разу-мео јер су причали на твом језику.” Најежио сам се. „Разумео сам их ја”, рекао сам „Били су и код ме-не”. И, ево данима препричавамо један другом тај чудан сан. Стив даје описе људи из сна: „Једна кре-зуба жена препланулог лица, имала је наборано че-ло и испуцале руке са безброј отисака давно усах-лих жуљева. Водила ме је у поткивачницу . Покази-вала ми је младића, може бити свог сина јер личи на њу, који је клепао секиру. Све време сам морао да је слушам , правећи се да је разумем шта ми го-вори, како је не бих повредио. Било ми је жао и ње, и њенога сина, како тешко живе.” И тако он нас-тавља: о њиховим рукама од рада прерано већ склизнулим низ тело, дугим прстима са испребија-ним ноктима... у томе је

ненадмашан. А ја их, нај-пре, препознајем из
његове приче, па додајем дета-

ље на Стивову слику (типа: инспицијент у кловнов-ском носу), а онда му причам шта су све они говор-или. У пабу или на паузи од посла зна се: он даје слику о њима, а ја тон. „Срг за надимке, ето то су људи из твоје земље СРБ ”, био је категоричан вечерас Стив. Зачудио ме је откуд њему сад то срг?

И шта хоће да ми ново каже с тим турцизмом из мог језика, који означава дугу мотку за проветра-вање и сушење одела и постељине. Дали он уоп-ште зна шта значи та реч, да није уместо срг хтео рећи срб? И као да је разумео мој заумни говор он ми одговори: „Све знам! Они који се овде боре против речи СРБ желе да budete СРГ – да вас што пре врате Турцима.” И, ево ме где ноћас прелиста-вам чувено Источно питање. Малочас, на ТВ чух вест, на моје највеће изненађење, да је данас турски премијер у Призрену изјавио: „Не заборавите, Тур-ска је Косово, а Косово је Турска.” Чини ми се, кад будем заспао, да ће нас опет сргати Турци. Биће то ружан сан на језику *земље с надимком*, препун оријенталних туђица.

Белешка о писцу

Прота Драгић Илић, катихета крушевачке Ги-мназије, рођен је 1969. године у Прокупљу, у све-штеничкој кући. Завршио је Богословију Светога Саве и Богословски факултет Српске православне цркве у Београду. Служи при Саборној цркви Све-тога Ђорђа у Крушевцу, двадесет година. Један је од иницијатора обнове крушевачке епархије. Био је члан Иницијативног одбора за обнову манастира Дренча. Први је ушао у крушевачку Гимназију као вероучитељ после прекида дугог више од пола века. Имао је промоције својих књига у земљи и ино-странству. Добитник је награде *Херој отпора*.

Један је од оснивача часописа студената Бого-словског факултета *Логос* у коме је објавио своје прве радове. Уредник је трилогије *Послушања*. Прва књига (1997) доноси Извештај о раду Школе веронауке Свети владика Николај Жички при Цркви Светога Ђорђа у Крушевцу са прилозима из исто-рије Српске православне цркве крушевачког краја. Друга књига (2001) је посвећена изабраним списима архимандрита Илариона Весића. Трећа књига (2006) представља прилоге за историју Цркве Светог Ђорђа (1904-2004) у Крушевцу. Редактор је *Енци-клопедије Крушевца и околине* (2011) и књиге *Зна-чајни људи Крушевца (1833-*

1944) објављене 2012. године у издању
крушевачке епархије. Био је члан

Редакционог одбора *Расинских анала*. Члан је редакције часописа крушевачке епархије *Православна вера и живот*. Носилац је пројекта истраживања становништва крушевачког краја: *Азбучник имена из протокола крушевачке Цркве Лазарице 1837-1841*.

Аутор је књига : *Мојсињски меандри* (друго из-дање Нолит, 2003), *Топле сузе на путу за Јерусалим* (Историјски архив Крушевац, 2002), *Птице из Науса* (Народна књига, 2005), *Маурианус* (Народна библиотека Крушевац, 2005), *Јесење клупко* (Црква Васкрсења Христова, Беч, 2007), *Манастири с по-гледом на Крушевац*, 2007, *Заборављено путовање кир Сретена Динића* (Црква Светог архангела Гаврила, Велики Шиљеговац, 2008), код истог издавача: *Из историје Цркве Светог архангела у Великом Шиљеговцу*, 2009, *Из историје Цркве Свете Петке у Мајдеву* (Црква Свете Петке, Мајдево, 2010), *Победоносци*, Е-књига www.kdcim.org.rs. – Књижевно друштво Свети Ћирило и Методије, Крушевац, 2011, *Куцање*, Е-књига, код истог издавача, Божић, 2012, а штампано издање објављено је 2013. године (Црква Лазарица), *Лазарички протоколи* (Црква Лазарица, 2013). После пута у Јерусалим, фебруар 2013, објавио је књигу *Лет у Свету Земљу* (Народни музеј Крушевац). *Заборављени прота Милун Ј. Стојадиновић (1864- 1941)*, Крушевачка епархија, 2014, *Добрица Ћосић и један свештеник из Великог Шиљеговца* (ауторско издање, 2014). У рукопису су књиге : *Придворица*, настала 2009. године и *Филип Ера*, 2013.

Оснивач је „Књижевног друштва Свети Ћирило и Методије”, и сајта www.kdcim.org.rs., који до сада има милион посета. Ту је објавио део својих дела у електронској форми, а сабрана дела на сајту www.dragicilic.in.rs, 2015. године.

САДРЖАЈ

Sir(б).....	
....7	
Белава.....	
... 9	
Миле	
Брица.....	11
Линде	
Минде.....	14
Булка.....	
17	
Стриц.....	
. 19	
Поткивачевића	
снаја.....	21
Европејац.....	
. 23	
Кент.....	
.....	25
Иван	
Косанчић.....	27
Согорат.....	
. 29	
Мура.....	
.....	31
Црногорац.....	
. 33	
Мелезар.....	
.....	35
Пертла.....	
. 37	
Липа.....	
. 39	

Јунак.....	41
.....	41
Зелени.....	43
.....	43
Црвени.....	45
45	
Трапа.....	48
. 48	
Ослободиоц.....	50
50	
Ћале.....	54
.....	54
Џомба.....	56
56	
Доца.....	58
.....	58
Глиста.....	60
.....	60
Самац.....	62
62	
Кабадахија.....	64
. 64	
Док.....	67
..67	
Стрела.....	70
..	70
Шиптар.....	72
.....	72

Уча	74
Даљинац	78
Зеба	80
Лудак	82
Ајнштајн	84
Миланковић.....	86
Златар.....	88
Чарли	90
Караконцула	92
Голубић.....	94
Добри	96
Кицош	98
Др	
.....	10
0	
Хаџи Алекса Стаменковић.	
.....	10
2	
Срг.....	
115	
Белешка о писцу.....	119

Мене нису волели.
— На мрзану кућа остаје — рекли су кад су ме
испратили у свет.
А није ми било лако.

ДРАГИЋ ИЛИЋ
ЗЕМЉА С НАДИМКОМ

Издавач
АУТОРСКО ИЗДАЊЕ

Лектор
ЈЕЛЕНА ВУЈИЧИЋ

Крушевац, 2015.

На корицама:
Живорад Настасијевић, *Дефтердарова капија*,
уље на платну, 1911. година (Музеј града
Београда)

